

KOVÁCS ZSOLT

XIV. Lajos és Mária Terézia ünnepélyes párizsi bevonulása (1660) a *Bureau de la Ville* iratanyaga és a *Theatrum Europaeum* alapján

A *Theatrum Europaeum* nyomtatványok, sajtótermékek szerkesztett gyűjteménye, mely huszonegy kötetben Majna-Frankfurtban jelent meg, s 1618 és 1718 között mutatja be Európa történelmének főbb eseményeit. Először 1633-ban jelent meg, utoljára pedig 1738-ban.¹ A gyűjtemény jelentőségét bizonyítja, hogy teljes sorozatú példányai Európa-szerte számos nagy múltú könyvtárban megtalálhatók egységesen bekötött kötetekben. A 17–18. század folyamán egész Európában ismerték és használták. A *Theatrum Europaeum*ot egyfajta politikai lexikonnak lehet tekinteni, amely segítséget nyújtott az akkori olvasóknak, hogy kiismerjék magukat koruk útvesztőiben, a mai kutatóknak pedig a 17–18. századi egyetemes történelem egyedülálló tárházát kínálja. A *Theatrum Europaeum* részletesen tudósít a különböző eseményekről, azonban azok elemzése, értékelése néhány kivételtől eltekintve nem szerepel benne. Annak ellenére, hogy a Német-Római Birodalom területén keletkezett, mindvégig elfogultságtól mentesen, tényszerűen számolt be az adott történésekről.² A *Theatrum Europaeum*ban felhasznált anyagok legnagyobb részét a Majna-Frankfurtban és környékén megjelent nyomtatványokból merítették, amelyek lehettek röplapok, illusztrált egylapos nyomtatványok, röpiratok, hetilapok, vásári kiadványok vagy periodikák. A *Theatrum Europaeum* utolsó köteteit már heves bírálatok érték, mondván, csak történeti eseményeket ismertet elemzés nélkül. Felvetődhet a kérdés, hogy krónikának vagy történetírói műnek tekinthető-e.³

¹ Bingel, Hermann: *Das Theatrum Europaeum. Ein Beitrag zur Publizistik des 17. und 18. Jahrhunderts*. Diss. München 1909, gedruckt Berlin 1909, Reprint Wiesbaden, 1969. 7.

² A *Theatrum Europaeum* Matthaues Merian (1593–1650) hatalmas vállalkozása volt. Merian 1593. szeptember 22-én született Baselen egy városi tanácsos fiaként. Apja abban a helyzetben volt, hogy támogathatta fia művészi ambícióit. Merian a zürichi városi tanácsosnál és rézmetszőnél, Dietrich Meyernél szerezte meg művészeti tudásának alapjait, tőle sajátította el a mesterséget. Ezután egyre több megbízást kapott, ennek révén került Franciaországba, ahol Jaques Callot műhelyében bővítette tudását. Majna-Frankfurtba is elérkezett utazásai során, ahol megismerkedett egy ismert rézmetsző, de Bry lányával, akit feleségül vett, majd megörökölte apósa könyvkereskedését és műhelyét is. Bingel: *Das Theatrum Europaeum*, 10.

³ A *Theatrum Europaeum* kiadójáról, szerzőiről, nyomdászairól, forrásairól, szerkezeti felépítéséről, metszeteiről bővebben írtam egy tanulmányomban: Kovács Zsolt: *Krónika vagy történetírói mű? A Theatrum Europaeum bemutatása (1633–1738)*. Fons, 15. évf. (2008) 2. sz. 201–232.

A királyi pár Párizsba való ünnepélyes bevonulása, a „Nagy Entrée”

XIV. Lajos (1643–1715) Mária Terézia spanyol infánsnővel (1638–1683) 1660-ban kötött házassága teremtett jogalapot a franciáknak a spanyol korona későbbi megszerzésére.⁴ A házasságkötés az 1659. évi pireneusi békében elért francia siker egyik fő pontja volt. Másrészt ez a házasságkötési ceremónia volt az, amelynek pompáját I. Lipót császár (1658–1705) hat évvel később a saját esküvőjével igyekezett felülmúlni, mintegy ezzel is kifejezve, hogy XIV. Lajos helyett őt illeti meg az egyetemes monarchia megteremtésének joga és annak vezetése.

A királyi pár Párizsba való bevonulása nem előzmények nélküli, hanem egy olyan dadalmi „műfaj”, amely visszanyúlik a késő középkorba.⁵ XIV. Lajos idejében az első ünnepélyes bevonulás Párizsba 1643-ban történt, amikor Lajos trónra lépett. 1649 és 1652 között a francia főváros további bevonulások színtere volt, melyeknek a polgárháború, a *Fronde* feletti győzelmet kellett szimbolizálniuk. 1658-ban a király Lyont kereste fel egy hivatalos látogatása során, ahová ugyancsak ünnepélyes keretek között vonult be. A kétségkívül legjelentősebb és legnagyobb szabású bevonulás azonban 1660. augusztus 26-án zajlott le az uralkodó esküvője alkalmából, amelynek a *Theatrum Europaeum* is rendkívül nagy terje-

⁴ Mária Terézia IV. Fülöp spanyol király első házasságából született. Anyja Bourbon Izabella. Testvérei Juan (1629–1679), aki IV. Fülöp házasságon kívül született gyermeke volt, továbbá Károly Balthasar (1629–1646), Margit (1651–1673), Fülöp Prosper (1657–1661) és Károly (1661–1700), akivel majd kihal a Habsburg-ház spanyol ága, és akinek halála után kirobban a spanyol örökösödési háború. XIV. Lajos és Mária Terézia házasságából hat gyermek született, akik közül mindössze Lajos érte el a nagykorúságot. Ő volt a „*Grand Dauphin*” vagy „*Monseigneur*” (1661–1711). A többi gyermekük csak pár hónapot vagy évet élt: Anna Erzsébet (1662. november–december), Mária-Anna („*petite Madame*” 1664. november–december), Mária Terézia (1667. január – 1672. március), Fülöp, Anjou hercege (1668. augusztus – 1671. július) és Lajos Ferenc, Anjou hercege (1672. június–november). Petitfils, Jean-Christian: *Louis XIV.* Paris, 2002. 298.

⁵ Párizs számára a legnagyobb ünnepi eseményt a király bevonulása (*entrée royale*) jelentette, amely a csillogó felszínen túl valójában a király és alattvalói (városi testületek és egyház) gondosan kiszámított párbeszéde volt. A bevonulás során különféle szimbolikus cselekedetek követték egymást: a Saint-Denis kapu felvonóhidját felhúzták, a *Notre Dame* főkapuja bezárva várta a királyt, mivel az uralkodó csak akkor léphetett a városba, illetve a katedrálisba, ha megesküdött a városi és egyházi kiváltságok megtartására. A város különböző pontjain felállított állványokon misztériumjátékok, élőképek szórakoztatták a királyt, melyek valójában az uralkodónak szóló didaktikus célú üzenetek voltak az ideális királyról, amelyeket a város fogalmazott meg, hol a békességre, hol az igazságosságra, hol pedig a közjóra helyezve a hangsúlyt. A bevonulás során megfigyelhető hierarchia kemény csatározások eredményeként alakult ki, a menetben az elfoglalt hely előkelősége mellett megjelent a színek rangsora is, például az egyes párizsi testületek által viselt különböző árnyalatú kék színekben (a városi vezetés azúrkék, a kincstárnokok ibolyakék, a Parlament viszont csak zöldeskék színű fejedőt viselt). Az egyházi körmenetből átvett, a király feje fölött hordozott baldachin fontos szerepet kapott a ceremóniában részt vevő mindkét fél reprezentációjában: a szakrális tisztelettel övezett királyi fenség előtti hódolat mellett a városi közösségek presztízsét is emelte, hiszen hosszú viták után alakult ki, hogy mely céhek nyerik el azt a megtiszteltetést, hogy felváltva vihetik a baldachint a bevonulás során. A ruhák és élőképek mellett a bevonulások útvonala is jelentést hordozott, mivel a király első bevonulása mindig a *Saint-Denis* kaputól a hasonló nevű utcán és a *Grand Pont* hídján át a *Notre Dame*-ba vezetett. A királyi útvonal jelentőségét mutatta, hogy nem lehetett megszakítani, letérni róla az éppen aktuális úti cél könnyebb elérése végett. Novák Veronika: *Hírek, hatalom, társadalom. Információáramlás Párizsban a középkor végén.* Budapest, 2007. 129–132.

delmet szánt.⁶ Ezt a bevonulást nem a kormány szervezte meg, hanem sokkal inkább a *prévot des marchands*,⁷ aki egyenrangú volt a polgármesterrel, valamint a városi tanácsosok. A kormány azonban felügyelte a ceremóniát, éppúgy, mint az esemény „tálalását” a korabeli publicisztikában. Délelőtt a király és a királyné egy baldachinos trónon helyet foglalva fogadta a város és az ünnepi menetben elvonuló különböző testületek hódolatát, beleértve a Parlamentet és az Egyetemet is. A testületek képviselői kinyilvánították tiszteletüket a király felé, majd a nemesség kiválasztott tagjai is megtették ugyanezt. A város birtokbavételének jeleként a *prévot des marchands* ünnepélyesen átnyújtotta a királynak Párizs kulcsait. A Párizsi Parlament elnöke ezzel szemben viszonylag csekély szerepet játszott: mélyen meghajolt a király előtt, majd továbbvonult. Mindez nem volt a véletlen műve. A Párizsi Parlamentnek szándékosan szántak alárendelt szerepet, ezzel is kifejezve a királyi hatalom erejét a Parlamenthez viszonyítva, amely a *Fronde* alatt jelentős ellenállást fejtett ki a királyi család intézkedéseivel szemben. Egy kortárs véleménye szerint a Parlament „bűne” a *Fronde* alatt játszott szerepe volt.⁸

Az ünnepélyes párizsi bevonulás előkészületei

A párizsi *Archives Nationales*-ban található a Városvezetési Hivatal (*Bureau de la Ville*) iratanyaga, amelyben részletes leírás található az esküvői előkészületekről, majd magáról az ünnepélyes párizsi bevonulásról is.⁹ Ez a forrásanyag lehetőséget kínál arra is, hogy összevetve a *Theatrum Europaeum* megfelelő szövegrészeivel, annak hitelességét, forrásértékét mintegy modellszerűen alátámassza. A levéltári iratokból szinte napról-napra nyomon

⁶ Az *ancien régime* ceremóniatörténetében ez volt az utolsó nagy „királyi bevonulás”. Petitfils: *Louis XIV.*, 184.

⁷ Bár eredetileg Párizs semmiféle önkormányzattal nem rendelkezett, a város érdekeinek képviselőt mégis magára vállalta egy testület, amely a gyakorlatban kisajátította a helyi hatalomgyakorlás bizonyos elemeit. Ez a testület a Víz Kereskedők Hanzája (*Hanse des marchands de l'eau*) volt, amely 1171-től kezdve széleskörű privilégiumokat élvezett a szajnai hajózásban és áruszállításban. Az eredetileg kereskedelmi társulás a középkor végére a párizsi előkelők és leggazdagabb céhek (posztókereskedők, fűszerkereskedők, pénzváltók, aranyművesek, vegyeskereskedők és szűcsök) tagjainak reprezentatív, anyagi és politikai előnyökkel is járó testületévé vált. Ezek a városi előkelők választották négyévente a kereskedők elöljáróját (*prévôt des marchands*), valamint két évente a munkáját segítő négy tanácsost (*échevins*). A kereskedők elöljárója ellenőrizte a Hanza kereskedelmi privilégiumainak betartását, ebből kifolyólag bíraskodott a gazdasági természetű ügyekben, őrizte a kikötők, piacok rendjét. Mint a város legjelentősebb testületének vezetője fellépett a város közös érdekeinek a védelmében is. A kereskedők elöljárója a királyi hatalom számára is hasznosnak bizonyult mint közvetítő és tárgyalópartner, elsősorban az adózás körüli viták során. A kereskedők elöljárójának jogköre lassan kiteljesedett, számos tisztségviselő, gazdasági ellenőr, poroszló munkáját irányította, továbbá rá hárult a város közbiztonságának és tisztaságának a fenntartása (egészen addig, amíg XIV. Lajos létre nem hozta a párizsi rendőrséget). Mivel az éjjeli őréség és a városi milícia területi alapon szerveződött, így az ő kezében összpontosult a város kisebb-nagyobb területi egységeinek (negyedek, ötvenedek, tizedek) vezetése is, ő irányította a negyedfelelősöket, ötvenedeseket, tizedeseket (*quartenier, cinquantenier, dizainier*). A kereskedők elöljárójának a székhelye a Grève téren található Oszlopos ház (*Maison aux piliers*) volt. Legjelentősebb képviselői közé tartozott Étienne Marcel (1310 körül–1358) vagy Jean Jovenel des Ursins (1360–1431). Később a kereskedők elöljárói a város céheinek megbecsült, vagyonos tagjai közül kerültek ki, azonban gyorsan váltották egymást, így személyük nem hagyott maguk után mélyebb nyomot. Névük: *Hírek, hatalom, társadalom*, 58–60.

⁸ Burke, Peter: *Die Inszenierung des Sonnenkönigs*. Berlin, 1993. 59.

⁹ *Bureau de la Ville. Minutes Concernant l'Entrée de Louis XIV et de la Reine à Paris (1660 juillet et août)*

követhető, milyen konkrét előkészületek történtek a bevonulás előtt, melyekben kiemelkedő szerepe volt a párizsi városháza városvezetési hivatalának. A forrásokból számos olyan érdekes részletre is fény derül, melyek révén bepillantást nyerhet az olvasó a korabeli Párizs mindennapi életébe, társadalmi összetételébe, utcaszerkezetébe. Ezzel szemben a *Theatrum Europaeum* szerzője az ünnepi bevonulás leírására, a kész tények ismertetésére helyezi a hangsúlyt, hiszen a német olvasókat napi szintre lebontva nyilvánvalóan nem érdekelték a legapróbb előkészületek, hanem csak a „végeredmény”, a „látványosság”. A *Theatrum Europaeum* mint forrás hitelességét a közvetlenül a vizsgált események helyszínén és idején a párizsi *Bureau de la Ville* által kiadott, ennél fogva a legautentikusabb forrással összehasonlítva igyekeztem megvizsgálni.

1660. május 20-án, pénteken délután három órakor a kereskedők elöljárója és a tanácsosok gyűlést tartottak, hogy megvitassák a király és a királyné bevonulásának előkészületeit. A kereskedők elöljárója ismertette a király utasításait, amelyeket du Plessis államtitkár úrnak¹⁰ adott az esküvői szertartásról való visszatérése és a spanyol infánsnővel, a jövődéli francia királynéval Párizsba való bevonulása alkalmából. Az ünnepélyes diadalmenethez három díszes diadalívet kellett emelni: az elsőt *Saint-Antoine* külvárosában,¹¹ a másodikat a *Saint-Denis de la Chartres* hídnál, a harmadikat pedig az új piacnál. Ezenkívül a városi testület – ahogyan az a hasonló alkalmakkor is szokás volt – tűzijátékokat is rendezett. Az egész bevonulásnak fényűzően és hatalmas pompával kellett történnie, amire hatvanezer frankot szánt a város.¹²

Három nappal később Dupin ceremóniamester elment a kereskedők elöljárójának és tanácsosainak gyűlésére, és átadta a király levelét, melyben meghívta őket a június 25-én, pénteken délután négy órakor a *Notre Dame*-ban tartandó *Te Deumra*, hálaadásként XIV. Lajosnak a spanyol infánsnővel kötött házasságáért. Egyúttal megparancsolta a tüzérségi kapitánynak, hogy dízsörtűzet adjon le a városban. A polgároknak utasításba adták, hogy a mondott napon este nyolc órakor házaik ablakába lámpásokat és égő mécseseket tegyenek, így jelezve, hogy örömműnnp van. 1660. június 25-én, pénteken a városi elöljárók, tanácsosok és más előkelőségek gyalog mentek a *Notre Dame*-ba a *Te Deumra*. Este nyolc órakor elsütötték az ágyúkat, dízsörtűzet adtak le, jelet adván a polgároknak, hogy tegyék ki a lámpásokat és a mécseseket az ablakokba, amit azok buzgón meg is tettek.¹³

1660. július 2-án a városházán¹⁴ két órakor megtartott ülésen a kereskedők elöljárója és tanácsosai úgy döntöttek, hogy mivel a király és a királyné bevonulására tervezett hatvan-

¹⁰ Henri de Guénégaud, Plessis hűbérura (1609–1676), államtitkár. Petitfils: *Louis XIV.*, 746.

¹¹ 1670-ben a holland háború küszöbén XIV. Lajos annyira biztos volt a győzelemben, hogy megparancsolta Párizs elöljáróinak, rombolják le a régi erődöket és városfalakat, töltsék fel a vízesárkokat, és a helyükön létesítsenek egy, az egész város peremén végighúzódnó, fákkal szegélyezett bulvárt azzal a céllal, hogy sétányként szolgáljon a város lakosainak. Az uralkodó a régi városfalakat szintén leromboltatta, és néhányukat diadalívvá helyettesítette, például a *Porte Saint-Denis*-t 1672-ben, a hadsereg rajnai győzelmének emlékére állították, majd két évvel később a *Porte Saint-Antoine*-t és a *Porte Saint-Martint*. XIV. Lajos 1671-ben kezdte el építtetni az Invalidusokat, mely az előtte levő térből a minden irányba kiinduló széles sugárutakkal új építészeti stílust képviselt. Bernard, Leon: *The emerging city. Paris in the Age of Louis XIV.* Durham, 1970. 12–15.

¹² *Archives Nationales*, Paris (a továbbiakban: AN) K 1000, Nr. 253. fol. 1.

¹³ AN K 1000, Nr. 253. fol. 2.

¹⁴ Párizsnak két fő közigazgatási szerve volt: a *Hôtel de Ville* és a *Châtelet*. A *Hôtel de Ville*-ben elnököltek a városi fő tisztviselők: a kereskedők elöljárója (*prévôt des marchands*) és a négy városi tanácsos (*échevins*). Fő feladatuk volt a kikötők, valamint a Szajna, a Marne, az Yonne és az Oise folyók forgalmának felügyelete; egyúttal bírakként is működtek, hozzájuk tartoztak a hajósok és a

ezer frank nem elegendő, még további negyvenezret fordítanak arra. Másnap a városházán hozott döntés értelmében felkértek egy ezredest, hogy utasítsa kapitányait, hadnagyait, zászlósait, minden egyes aljuk rendelt csapatból válasszanak ki harminc katonát, akik fegyveresen őrséget állnak őfelsége és a királyné bevonulásakor. A harminc katona közül tíz lándzsával, a többi pedig muskétával legyen felfegyverezve, és öltözzön díszegyenruhába. A kereskedők előljárója és tanácsosai a július 9-i ülésen felkérték de Guénégaud elnököt, hogy ő legyen a csapatok főparancsnoka, amit ő nagy megtiszteltetésnek véve el is fogadott.¹⁵

A Városvezetési Hivatal 1660. július 19-én kelt rendelete szerint a város bejáratánál, a Szent Margit utcánál, a *Saint-Antoine* kolostorral szemben egy *amphithéátrumot* kellett építeni. A hivatal megparancsolta továbbá, hogy a főhordómaster biztosítson harminc, vízzel teli nagy hordót és hatvan lovat annak a területnek az öntözésére, amelyen a királyi menet áthalad, hogy a lovaknak legyen kellő mennyiségű takarmányuk. A költségeket a város adószedői fogják megfizetni az erről kiadott rendelet értelmében.¹⁶

1660. július 20-án, kedden a hat kereskedőtestület vezetőit délelőtt tíz órára behívták a Városvezetési Hivatalba. A kereskedők előljárója közölte velük, a király legfőbb óhaja, hogy a majdani bevonulás napján hitvesének, a királynénak olyan fényes és pompás ünnepséget rendezzenek, amely hűen tükrözi az egész nép túlradó örömét a boldog frigy megkötése alkalmából. A városvezetés azért hívatta be őket, hogy járuljanak hozzá az ünnepi bizottság költségeihez, illetve tartsanak baldachinokat a királyi személyek feje fölött, amikor azok egy-egy helyen megállnak. A hat testület vezetője, M. Outry azt válaszolta, megtisztelőnek érzik, hogy részt vehetnek az ünnepségeken, és testületenként hat főre emelik az ünnepségeken szolgálattévők számát, így a városi tanácsosokkal együtt már negyven fő lesz, ami elegendőnek bizonyul a két királyi baldachin tartásához.¹⁷

1660. július 23-án a Városvezetési Hivatal megparancsolta a *Tireranderie* utca minden lakójának, hogy a házaik előtt levő köveket, törmelékeket, szemetet három napon belül távolítsák el. Ugyanezen a napon a kikötői negyed kapitánya panaszt tett a Városvezetési Hi-

kereskedők közötti peres ügyek. A lakossággal való kapcsolatot a nekik alárendelt körzeti felügyelőkön keresztül tartották. Egy régi, bonyolult rendszer alapján Párizst közigazgatásilag 16 negyedre (*quartanier*), 64 övezetre (*cinqtaines*) és 256 (*dizaines*) kisebb körzetre osztották, s mindnek volt egy-egy felelőse. E komplex szervezetet eredetileg a milícia felállítása céljából hozták létre még XIV. Lajos uralkodása előtt, a 17. században azonban már inkább csak ceremóniák, ünnepségek alkalmával működtek. A *Fronde* alatt tanúsított királyellenes tevékenységük miatt XIV. Lajos még maradék funkciójuktól is megfosztotta őket, így a 17. század végére csupán annyi feladatuk maradt, hogy jelentsék a körzetükben előforduló bűnügyeket, tüzeseteket, járványokat stb. a *Châtelet* tisztségviselőinek, valamint közreműködjenek bizonyos városi adók beszedésénél. A *Hôtel de Ville* megkapta a város határánál az adóbérlők által beszedett behozatali vámok felét (amit például a bort, sört stb. a városba behozó kereskedők fizettek ki), ami a főváros fő jövedelemforrását jelentette. A *Hôtel de Ville* egyéb bevétele a hidak őrbódéinak, üzletek, húsárusító bódék stb. bérleti díjából, vagy például a város tulajdonában levő vízimalmokból, a kikötői hajók bérlőitől stb. származott. Mivel a körzetfelelősökhöz hasonlóan a *Hôtel de Ville* is a *Fronde* lázadóival szimpatizált, XIV. Lajos nem bízott az intézményben, és az már nem játszott többé fontos szerepet Párizs politikai életében, csupán közigazgatási (adminisztratív) és ceremoniális jelentőséggel bírt. Az egykor a kereskedelmi arisztokráciából választott kereskedők előljárója ezentúl királyi tisztségviselő lett, akit két évente választottak, és akit gyakorlatilag maga XIV. Lajos jelölt ki. Bernard: *The emerging city*, 31–49.

¹⁵ AN K 1000, Nr. 253. fol. 2–4.

¹⁶ AN K 1000, Nr. 253. fol. 4.

¹⁷ AN K 1000, Nr. 253. fol. 5–6.

vatalnál, mert a Szent Pál kapunál a matrózok megtagadták a tisztek azon parancsát, hogy majd álljanak készenlétben és fegyverben az ünnepélyes bevonulásra a mondott napon és órában, s a tiszteket a vízbe hajították.¹⁸

Másnap a kereskedők elöljárója egy beadványban panaszt tett a királynál, miszerint július 23-án Franciaország kincstárnokai több emelvényt lebontattak, melyeket pedig a kereskedők elöljárójának az utasítására emeltek. A király megparancsolta, hogy az emelvényeket sürgősen állítsák helyre, és vizsgálatot indítottak azok ellen, akik lebontották az állványzatokat.¹⁹

XIV. Lajos 1660. július 28-án Vincennes-ben engedélyt adott fő kísérőinasainak, René Dechamps-nak és Joannes Dancerains-nak, hogy az ünnepélyes bevonulásra építsenek három emelvényt. Egyet a Charonne utca sarkán, amely a Saint-Antoine külváros főutcájába torkollik, egy másodikat a Szent Margit utca sarkán, annak helyére, melyet Franciaország kincstárnokai leromboltattak, és egy harmadikat pedig szintén a Saint-Antoine utcába torkolló Traversiere utca sarkán.²⁰

1660. július 30-án a borkereskedők által benyújtott beadványra a Városvezetési Hivatal elrendelte, hogy a borkereskedőknek az előző bevonuláskor viselt öltözékben kell a királyi pár bevonulásakor megjeleniük: kék bársonyruhában, fekete kalapban, rajta ezüstszerű szalaggal, lóháton, a nekik megadott helyen, napon és órában. Ugyanezen a napon a Városvezetési Hivatal szabályozta a posztókereskedők viseletét is az ünnepélyes királyi bevonulásra. Ők fekete bársonyöltözetet viselnek majd, éppúgy, mint II. Henrik 1549. évi és IX. Károly 1571. évi bevonulásakor, nem pedig az utóbbi időben szokásossá vált barna színűt.²¹

1660. augusztus 1-jén a Városvezetési Hivatal vezetői Vincennes-be vonultak, hogy üdvözljék a királyt házasságkötése alkalmából. A kereskedők elöljárója a hivatal kíséretében térdre borulva köszöntötte a királyt és a királynét.²²

1660. augusztus 3-án kiadott határozatában a király ismét megerősítette, hogy kizárólag a kereskedők elöljárójának és a városi tanácsosoknak van joguk elrendelni az uralkodói pár bevonulására építendő díszes emelvényeket és egyéb dolgokat, melyek megkönnyítik és ünnepélyessé teszik a bevonulást. Aki ezt megszegi, az 1000 frank büntetést fizet.²³

Három nappal később a Városvezetési Hivatal elrendelte, hogy Saint-Antoine külváros főutcájának teljes hosszában építsenek a bevonulásra ünnepi emelvényeket.²⁴

1660. augusztus 12-én Vincennes-ben kiadott pecsétes levélben megparancsolták a kereskedők elöljárójának és tanácsosainak, hogy tegyék közzé²⁵ a királyi pár augusztus 26-i ünnepélyes bevonulásának a hírét, másnap pedig vegyenek részt a *Te Deum*.²⁶

¹⁸ AN K 1000, Nr. 253. fol. 7. Azzal kapcsolatban nem találtam utalást, hogy ennek milyen retorzió lett a következménye.

¹⁹ AN K 1000, Nr. 253. fol. 7–8. Ezt a határozatot 1660. július 24-én adta ki a király magántitkára (*colonel privé*), Larice. Az emelvények, állványzatok tribünként szolgáltak, ahonnan a város lakossága szemlélhette a királyi pár bevonulását.

²⁰ AN K 1000, Nr. 253. fol. 8.

²¹ AN K 1000, Nr. 253. fol. 8–9.

²² AN K 1000, Nr. 253. fol. 9.

²³ AN K 1000, Nr. 253. fol. 10.

²⁴ AN K 1000, Nr. 253. fol. 11.

²⁵ A városi kikiáltó (*crieur public*) működése a különböző események ünnepélyes kihirdetése mellett magában foglalta a királyi győzelmek vagy dinasztikus események alkalmából elrendelt körmenettel egybekötött misék, közös könyörgések és *Te Deum* nyilvános közzétételét is. Ezek a ceremóniák a Monarchia hatalmát építették fel minden alkalommal újra meg újra, mivel a távol levő király akaratát és tetteit közvetítették rendkívüli intenzitással az alattvalók életébe. A kikiáltó egy társa-

1660. augusztus 18-án közzétették az uralkodói pár augusztus 26-i ünnepélyes bevonulásának a hírét, hogy mindenki, akinek jelen kell lennie, álljon készenlétben. Ugyanezen a napon utasították az altiszteket, hogy kötelezzék a körzetükben lakó polgárokat, hogy azokban az utcákban, ahol a királyi pár végigvonul, vegyék le az ereszcsontrókat vagy cégtáblákat, és távolítsák el a műhelybódékat, szerszámokat is. A bevonulás napján minden ház elé öntsenek ki három vödör vizet reggel kilenckor és délután háromkor, ezenkívül minden házban legyen egy fáklya, amit meggyújthatnak arra az esetre, ha az uralkodói pár csak az est leszálltát követően érne el a *Louvre*-t. Továbbá minden rendű és rangú embernek megtiltották, hogy augusztus 26-án, csütörtökön reggel öt órától egészen a bevonulásig hintóval, lovaskocsival, szekérral vagy taligával azokon az utcákon közlekedjen, ahol a menet halad. Ez alól a *Pont Neuf* kivételt képezett. Ellenkező esetben az említett hintókat, lovaskocsikat, szekereket, taligákat elkobozzák. Testi fenytetés terhe mellett szinte minden

dalmi szerep betöltője volt, az „információt továbbító hang”. A kikiáltás lefolyását alapvetően a bevett szokások határozták meg. A szövegek lehetnek nagyon rövidek is, három-négy mondat terjedelműek, máskor azonban részletekbe menő rendeleteket olvastak fel. A rendeletek természetük-nél fogva a királyi vagy a helyi hatalom akaratát közvetítették a párizsiakhoz, alapvető céljuk a parancsolás vagy a tiltás volt. A rendeletek többségének megfogalmazásában az első, kiemelt helyre nem valamiféle hatalmi viszonyokat kifejező, engedelmességre felszólító kifejezés került, hanem a tudásra, ismeretre utaló forma, például „Tudatjuk mindenkivel”, „Tudni való, hogy...”, de gyakran előfordulnak hosszabb, egy-két, néha több mondatból álló bevezető részek is, amelyek valamiképpen indokolják a rendelet kiadását. A kezdő mondatok utalhatnak arra is, hogy a kihirdetendő rendelet már közismert, vagy legalábbis annak kell lennie. A kihirdetések keretét a király és a közvélemény párbeszéde adta, melynek során az irányító szerep a hatalomé volt. A hatalom döntött az alattvalóknak sugárzott információkról, a döntések hátterében meghúzódó okok feltárásáról. A hatalom nem bizonyult közlékenynek, a magyarázatként megjelenő elemekkel meglehetősen szűkmarkúan bánt. A rendelet érvénybe lépése annak kihirdetésétől kezdődött, ezért azokat a megfelelő helyeken és formában tették közzé. A kihirdetés első fóruma a Párizsi Parlament volt, ehhez gyakran társult a *Châtelet* bírósága és a Számvevőszék. A legszélesebb nyilvánosságot azonban a kereszteszédéseknél történő kihirdetés jelentette, erről a királyi előljáró (*prévôt*) gondoskodott. (Ő irányította Párizst, és a *Châtelet* erődjében működött. Hatásköre megegyezett a tartományokat igazgató királyi tisztségviselők, a *baillik* jogkörével. Novák: *Hírek, hatalom, társadalom*, 56.) A kikiáltó személyesen jelent meg különböző összetételű kíséretével. Címe a következő volt: „Őfelsége, a király esküdt kikiáltója Párizs városában”, ezt a tisztséget egyszerre csak egy személy viselhette, emellett azonban létezett a kikiáltók céhe is. A kikiáltás alapvetően egy hangokra épülő rituálé, az emberi hang a hatalom üzenetét közvetítette az egybegyűlt hallgatóságnak. A kikiáltás menetrendje a következő volt: egy, a kikiáltásban részt vevő személy először felolvasta a rendelet szövegét, majd vagy ő, vagy valaki más a parancsot és a tiltást megismételte kiáltó formában. Mindehhez ünnepélyesebb esetekben trombitaszó csatlakozott, a legörvendesebb eseményeket (például békekötés, pápaválasztás) harangzúgás is kísérte, amely azonban nem korlátozódott pusztán a szóbeli kihirdetés idejére. A harangzúgás valamiféle átmeneti rítushoz tartozott, a háborúból a békébe való átlépést jelezte, bajelhárító erőt is tulajdonítottak neki, miszerint megakadályozza az ellenségeskedések visszatérését. Az ilyenkor egész nap zúgó harangok miatt senki nem vonhatta ki magát a hatalom által közvetített kollektív örömből. A kikiáltás auditív oldala mellett rendkívül jelentős szerepet játszott a vizualitás is. Az oklevél mint tárgy képviselte a benne foglalt hatalmi akaratot, a pecsétek színei, a pecséteket tartó szalagok a rendelet fontosságára és a kiadó személyére utaltak. A kora újkorban terjedt el, hogy a felolvasott szöveget plakát formájában is kifüggesztették a város különböző pontjain (például egyházi intézmények, királyi hatalom támaszpontjai, gazdasági csomópontok – a kihirdetések helyszíne nagyban függött annak tartalmától, de a népes útkereszteszédések voltak a leggyakoribb kihirdetési helyszínek). Egyes rendeletek közzététele akár több napig is eltarthatott. A legtöbb kikiáltás szombaton történt – valószínűleg a vásár miatt (például *Halles* piac). Novák: *Hírek, hatalom, társadalom*, 80–97.

²⁶ AN K 1000, Nr. 253. fol. 11.

rangra való tekintet nélkül tilos bárkinek is az oszlopcsarnokokban és a boltívekben elhelyezett festmények, domborművek közelébe menni és azokat megrongálni. A Városvezetési Hivatal pénzbüntetés terhe mellett megparancsolta, hogy a *Saint-Antoine* külváros főutcáján lakók augusztus 23-án, 24-én és 25-én kellő mennyiségű vizet öntsenek a házaik elé, hogy jól fellocsolják és letisztítsák az utcát.²⁷

A kőműveseket és ácsokat utasították, hogy bontsák le mindazokat az emelvényeket, melyeket nem tartanak elég erősnek ahhoz, hogy elbírják a rajta helyet foglaló személyeket, elkerülendő az esetleges baleseteket. Dronart ezredesnek, az íjászok parancsnokának megparancsolták, hogy a következő csütörtökön, augusztus 26-án reggel öt óraker háromszáz íjással jelenjen meg lóháton, díszgyenruhában, fegyveresen, de puskapor és golyó nélkül a Városháza előtti téren. A Városvezetési Hivatal nevében a kereskedők elöljárója elrendelte a hat céhtestület felügyelőinek,²⁸ hogy minden egyes testületből hatan jelenjenek meg augusztus 26-án, csütörtökön a Városháza előtt lóháton, feldíszített nyeregben, díszöltözékben, kalapban és rajta szalaggal az ünnepélyes bevonulás napján, hogy tartsák a baldachinokat. A *Saint-Antoine* kaputól a *Sully* palotáig a posztókereskedők négy felügyelője viszi majd a király és a királyné baldachinját a városi tanácsosokkal együtt, oly módon, hogy egy-egy baldachint elől két posztókereskedő felügyelő, hátul pedig két városi tanácsos tart. A *Sully* palotánál a két másik posztókereskedő felügyelő és hat fűszerkereskedő felügyelő átveszi a két baldachint és a *Montparnasse* diadalívig, a *Baudoyer* kapuig viszi, majd a *Baudoyer* kaputól a két baldachint a rőfösök hat felügyelője és két szőrmekereskedő viszi tovább a *Saint-Denis de la Chartres* diadalívig, innen pedig átadják négy szőrmekereskedőnek és négy szőttes-kereskedőnek, akik a baldachinokat egészen a *Dauphine* térig segítenek vinni. Végül a *Dauphine* tértől két szőttes-kereskedő és hat aranyműves viszi a baldachinokat egészen a *Louvre*-ig.²⁹

²⁷ AN K 1000, Nr. 253. fol. 12–13.

²⁸ A 17. században Párizs gazdasági élete még mindig a középkori eredetű céheken alapult. A céheket eredetileg a kereskedők és iparosok maguktól szervezték, majd bejelentették és jóváhagyták a *Châtelet*-nél, az uralkodók pedig egészen a 16. századig engedékenyek voltak velük szemben. Egy 1597-es törvény alapján minden céhtagnak foglalkozása fontosságától függően maximum 1 *écu* (tallér) adót kellett fizetnie. Azonban nagyon sok volt a céhen kívüli, úgynevezett szabadmunkás, aki ezt nem fizette meg. XIV. Lajos a holland háború kezdetén pénzügyi okokból 1673-ban elrendelte, hogy minden francia városi munkás lépjen be valamilyen céhbe. Ezáltal például 100 iskola-mester, 60 szobrász, 300 ócskás, 50 pócegödör-tisztító és még sokan mások váltak megadóztathatóvá. A törvény szükségességét jelzi, hogy a céhek száma jelentősen megemelkedett: életbe lépését követően az 1672. évi 60-ról 83-ra, majd 1691-re már 129-re nőtt. Miután csaknem valamennyi párizsi mesterséget sikerült céhekbe kényszerítenie, 1691-ben XIV. Lajos át akarta alakítani a céhek vezetésének rendszerét oly módon, hogy a korábbi választott rangidős elöljárók helyett a tisztség pénzért legyen megvásárolható, és a céhek kormányhivatalokká váljanak. Végül azonban Lajos megengedte a pánikba esett céhelöljáróknak, hogy visszavásárolhassák tisztségeiket, így 1691 és 1694 között a céhek 6 000 000 *livres*-t fizettek az államnak, hogy továbbra is maguk választhassák meg elöljáróikat. A céhmesterek és elöljárók felett toronymagasan állt az úgynevezett hat testület, amelynek tagjait elsősorban a rendelkezésükre álló vagyonuk különböztette meg a többiektől. Jelentőségüket és fontosságukat tekintve politikai szempontból nem sokkal a Parlament, a *Hôtel de Ville* és a *Châtelet* mögött következtek. Hogy mely céhtípusok kerültek be a hat testületbe, az változó volt, az adott tevékenység jelentőségétől függően. A hat testületen belül is volt egy rangsor, ami elsősorban az ünnepélyes felvonulásokon vált jelentőssé. Ezt a Korona pénzügyi tisztségviselői igyekeztek is kihasználni: például a rőfösöknek felajánlották, hogy a harmadik helyről az első helyre kerülhetnek, ha „kölcsonadnak” 50 000 *livres*-t XIV. Lajosnak a holland háború finanszírozásához, azonban ők visszautasították az ajánlatot. Bernard: *The emerging city*, 108–117.

²⁹ AN K 1000, Nr. 253. fol. 14.

1660. augusztus 21-én egy ezredessel közölték, hogy a király még az ünnepélyes bevonulása előtt szemlét akar tartani a felvonuló csapatok felett, hogy utasításokat adjon nekik. A seregszemlére augusztus 23-án kerül sor.³⁰

Másnap a Városvezetési Hivatal elrendelte, hogy ki kell függeszteni és közhírré kell tenni egy figyelmeztetést minden teher- és személyszállító hajó, bárka kapitánya, kormányosa számára, hogy az ünnepélyes bevonulás befejeztével, amikor a *Louvre* előtt tűzijátékot rendeznek a folyón, száz méteres körzetben kerüljék el a környéket a balesetek elkerülése érdekében. Továbbá elrendelték, hogy a *Louvre* közelében tartózkodó, szénát, fát vagy egyéb árut szállító hajók kellő távolságra húzódjanak vissza, hogy ne zavarják a *Louvre* előtti tűzijátékot, és ne akadályozzák a kilátást az uralkodói pár előtt a matrózok által a folyón rendezendő vízi ünnepségen. A Városháza augusztus 18-i rendelete értelmében a bevonulási útvonalon elhelyezett díszemlények közelében lakó polgárokat terhelte a felelősség az esetleges rendbontásokért.³¹ A Városvezetési Hivatal utasította a palota óratornyának felelősét, hogy a bevonulás napján reggeltől kezdve egészen estig, az ünnepi rendezvény végéig gondoskodjon róla, hogy az óratorony harangjai megkonduljanak.³²

A rangidős városi tanácsost felszólították, hogy a bevonulás napján, augusztus 26-án reggel öt órakor jelenjen meg díszöltözékben, lóháton a Városháza előtt, másnap pedig reggel kilenc órakor vegyen részt a *Notre Dame*-ban hálaadásként és örömmünnepként tartandó *Te Deum*on, amelyen az uralkodói pár is jelen lesz. Hasonlóképpen utasították a kerületek vezetőit, hogy a *Te Deum* napján lóháton jöjjenek a Városháza elé, kerületük polgárait pedig értesítsék, hogy aznap tegyenek házaik ablakába égő lámpásokat és gyertyákat, házaik

³⁰ AN K 1000, Nr. 253. fol. 15.

³¹ Hat évvel később, 1666-ban a párizsi közigazgatás modernizálása érdekében XIV. Lajos Colbert (1619–1683) segítségével létrehozott egy magas szintű bizottságot, a Rendőrségi Tanácsot (*Conseil de Police*), amely javaslatokat dolgozott ki. A Tanácsot Séguier kancellár (1588–1672) vezette, és tagjai voltak Colbert, Villeroy marsall (1598–1685), a későbbi kancellár d'Aligre (1592–1677) és nyolc államtanácsos. Javaslataik alapján újjászervezték az utcák takarítását, megemelték az éjjeli őrség számát, hogy az utcák biztonságosabbá váljanak, bevezették az utcai világítást. 1667 márciusában pedig létrehoztak egy legfőbb rendőrségi hivatalt, a Rendőrségi Főmagisztrátust. Ezáltal kettévált a közigazgatás és az igazságszolgáltatás. Ennek a hivatalnak az első vezetője Nicolas de La Reynie volt. A Rendőrségi Főmagisztrátust létrehozó rendelet 22 sorban írta le a hivatal feladatkörét. Hozzá tartozott többek között az utcák tisztán tartásának felügyelete, tűzoltás, árvízvédelem, a város élelmiszerellátása, árak ellenőrzése, vásárok és piacok felügyelete, fogdák, kocsmák, bordélyházak ellenőrzése, tiltott gyülekezések és más rendbontások kivizsgálása, továbbá céhek ellenőrzése, súlyok és mértékegységek vizsgálata, a könyvkereskedelemre vonatkozó szabályozás, fegyvertartásra vonatkozó rendeletek végrehajtása és még sok egyéb. A közrend fenntartása 48 ügynevezett vizsgálóbiztoson (komisszár) keresztül történt. A körzetükben lakók tudták a címüket, és nekik jelentették a bűnügyeket, a komisszároknak pedig éjjel-nappal elérhetőnek kellett lenniük, hogy elrendezzék a kisebb vitákat stb. Súlyosabb esetekben kérdezhették a vitázó feleket, és előkészíthették ügyüket a *Châtelet*-ben folyó perhez. A Rendőrségi Főmagisztrátus létrehozásával a közigazgatás terhei még súlyosabban nehezedtek a *Châtelet*-ra. A *Hôtel de Ville* hagyományos szerepe – mint a város kincstára – viszont változatlan maradt. Bernard: *The emerging city*, 40–47. A rendőri erőknek a rendőrpáncsnok kezében történő összpontosításán kívül megszervezték az utcák kivilágítását, a tűzoltást, és újjászervezték az éjszakai őrzőjáratot is. A járőrök a *Châtelet*-től indulva négy-öt fős csoportokban járták a várost sötétedéstől hajnali kettőig. Hivatásos őrzőjárat volt, amit elsősorban a király és nem a város finanszírozott. Ennek éves költsége 1685 és 1715 között mintegy 115 000–125 000 *livres* volt. Télen az őrzőjárat 200, nyáron pedig 100 főből állt, ezenkívül még 50 lovas is rendelkezésre állt. Fegyverzetük egy pisztolyból és egy „nehéz lámpásból” állt. Egyenruhaként ezüstpaspomános kék zekét és tollas kalapot viseltek. Bernard: *The emerging city*, 167–171.

³² AN K 1000, Nr. 253. fol. 16–18.

előtt pedig rakjanak tüzet. Az íjások parancsnoka utasítást kapott, hogy 26-án, az ünnepi bevonulás napján négy ór már hajnali négy órakor gyalogosan jelenjen meg a trónnál, a többiek pedig lóháton reggel öt órakor vonuljanak oda. Másnap, 27-én íjaikkal és alabárdjaikkal felfegyverkezve sorakozzanak fel a *Notre Dame*-ban tartandó *Te Deum* alkalmból a székesegyház előtt.³³

XIV. Lajos 1660. augusztus 23-án a következő parancsot adta ki: „Őfelsége legfőbb óhaja szerint megparancsoltatik, hogy a környezetében levő nagykövetek, akik elkísérik őt az ünnepélyes bevonuláskor *Saint-Antoine* külvárosába, a trónjához legközelebb eső helyen tartózkodjanak, és kényelmesen várakozzanak, mindaddig, amíg a királyi menet odaér, majd onnan elindul. Éppen ezért megparancsolja, hogy a legközelebbinek és legkényelmesebbnek ítélt házat foglalják le e célra, a bérlők tulajdonosának a lehető legteljesebb kárpótlása mellett.”³⁴

Ugyanezen a napon a városi tanácsosok nevében a Városvezetési Hivatal a „város tüzéségi kapitányának, René Gregoire-nak megparancsolja, hogy vitesse az ágyúkat a *Saint-Antoine* kapunál levő sugárútra, hogy ott az említett ágyúkat elsüssék, mihelyt Őfelségéék belépnek a városba. Majd másnap, augusztus 27-én, pénteken vitesse át az ágyúkat a folyópartra, hogy ott is elsüssék őket, amikor a *Notre Dame* templomban felhangzik a *Te Deum*”. A Városvezetési Hivatal továbbá utasított egy ezredest, miszerint „felkérjük Önt, hogy adja ki a szükséges parancsokat, hogy csütörtökön, augusztus 26-án a király és a királyné bevonulásának napján az ezrede álljon teljes fegyverzetben, és reggel öt órakor induljon útnak, hogy felvegye az Önnek korábban megküldött utasításunk szerinti állomáshelyét, továbbá gondoskodjon róla, hogy senki ne akadályozza katonái átvonulását, még a legszűkebb utcákban sem”.³⁵

1660. augusztus 23-án részletes utasítást tettek közzé a bevonulásra kivezényelt és az Henri de Guénégaud által vezetett párizsi katonaság számára. Ennek értelmében minden egyes század kétharmada vállon átvett muskétával, egyharmada pedig lándzsával legyen felfegyverkezve. A felvonuláson a tiszteknek rangjuknak megfelelően, az előírt sorrendben kell menetelniük, például egy kapitány lándzsával vonulhat a csapata élén. Az ezredek annyi zászlót vihetnek magukkal, ahány zászlósuk csak van, és olyan színűt, amilyen nekik tetszik, kivéve a fehérét, mert ehhez csak de Sève ezredes úrnak³⁶ van joga. Ellenőrizni fogják, hogy a muskétásoknál ne legyen lőpor, és ha a tisztek ilyet találnak, azon nyomban el fogják kobozni a puskákhoz hasonlóan, amelyek viselését megtiltották. Minden ezredben két külön csapat lesz: a muskétásoké és a lándzsásoké, a lovasok pedig közöttük négy sorban menetelnek majd. Az őrmestereket oly módon osztják szét, hogy közülük kettő mindig a csapat élén, kettő pedig hátul legyen, a többiek pedig oldalt, a szárnyakon, hogy felügyeljenek a többiekre, hogy azok jól végezzék a dolgukat. Négy dobos elől halad a zászlónál, a többi pedig a második muskétás csapatnál. A kapitányok az élén vonulnak egy vonalban, a rangidős kapitány a jobb oldalon, mögöttük pedig egy őrmester menetel. Ha azonban a hadnagy is jelen lesz, őt illeti meg az első hely. Lándzsáikat vagy maguk tartják, vagy pedig előttük viszik. A hadnagyok lándzsáikkal a második muskétás csapat vagy a lándzsások élén

³³ AN K 1000, Nr. 253. fol. 18–19.

³⁴ AN K 1000, Nr. 253. fol. 19. A parancsot 1660. augusztus 23-án Vincennes-ben adták ki, az aláírók között szerepel Lajos, majd lejjebb „Jó városunk Párizs” polgárainak és céheinek legfőbb tisztségviselője és a városi tanácsosok.

³⁵ AN K 1000, Nr. 253. fol. 20.

³⁶ Alexandre de Sève (meghalt 1679-ben), a Királyi Tanács tagja, diplomata. Bluche, Francois: *Louis XIV.* Paris 1986, 1026.; Petitfils: *Louis XIV.*, 234.

haladnak. A zászlótartó tisztek helye a lándzsások második és harmadik sora között van. Amennyiben a menet során két ezredes összetalálkozna, vagyis egyszerre érne egy adott helyre, hogy például áthaladjanak egy kapun, vagy beforduljanak egy utcába, akkor a rangidőst kell előre engedni, hogy áthaladjon a csapatával. Ha azonban a másik már megkezdte az átvonulást, akkor, mivel egy csapatot nem lehet kettészakítani, a rangidősnek meg kell várnia, amíg a másik a csapatával teljesen elvonul. Ennek betartását a parancsnokok gondosan figyelni fogják, hogy elkerüljék a zűrzavart. Az ezredesek a rangidősség szerint vonulnak fel. Mindegyik ezredesnek menetre készen kell állnia, szemben a *Dauphine* kapuval, és addig nem indulhatnak el, amíg a parancsot feletteseiktől meg nem kapják. Amikor a *Samaritain* órája nyolcat üt, az ezredesek a kiadott parancsnak megfelelően elindulnak; ha valamelyikük nem érkezne meg időben a neki megadott helyre, a következő veszi át a helyét. Az egész katonaság négyes sorban vonul, és amikor a *Vincennes*-i erdő közelébe érnek, elfoglalják a hadi marsall által számukra előzetesen kijelölt helyet. A dobosok a zászlóaljok oldalszárnyán lesznek elhelyezve. Az őrmesterek felügyelik a zászlóaljok és a sorok közötti távolságot, a zászlósok a lándzsások feje fölé emelik a zászlókat, két-három lépéssel előttük haladva. A hadnagyok a balszárnyon, a második muskétás hadtest élén helyezkednek el, az alezredesek és a kapitányok pedig szemben, a jobbszárnyon. Minden tiszt gyalogosan lesz, kezében a lándzsájával, amit felemelve üdvözli majd őfelségéüket, amikor azok elhaladnak. A katonák a helyükön maradnak, nem hagyhatják el soraikat, és várják a parancsokat. A tisztek lovai és szolgálói a zászlóaljtól háromszáz lépésnyire, a számukra kijelölt helyen várakoznak.³⁷

A kereskedők előljárója és tanácsosai úgy döntöttek, hogy polgárokból is toboroznak csapatokat az uralkodói pár bevonulása alkalmából. Ezen civil sereg tagjai olyan kiválóan végezték az előzetes gyakorlatokat és teljesítették a parancsokat, hogy miután az udvar tagjai ezt jelentették a királynak, elhatározta, hogy megszemléli őket. Augusztus 23-át jelölték ki a seregszemlére. Reggeltől kezdve minden városrészben peregtek a dobok, és a polgárok jelentkeztek parancsnokaiknál a számukra kijelölt városkapuknál, hogy felvonuljanak a térre, ahol a király szemlét tart felettük. A polgárok csapatát a seregszemlén de Guénégaud ezredes, az elnök vezette, őt követte de Sève ezredes. A vonulást reggel kilenc órakor kezdték a *Dauphine* térről a *Notre Dame* hídon, a *Tireranderie*, valamint a *Saint-Antoine* utcán keresztül egészen a *Vincennes*-i kastélynál levő térig. Az élen tehát de Guénégaud vezérezredes lovagolt pompás ünnepi öltözékben, aranyozott brokát nyeregtakaróval borított spanyol lován, előtte négy nemes haladt, körülötte pedig hat apród és 24 fegyvernök, az egyik apród előtte vitte hosszú lándzsáját. Délután három órakor a király kijött a *Vincennes*-i kastélyból, és figyelmesen megszemlélte a zászlóaljokat. A seregszemlén mintegy négy-ötezer fő volt jelen csupán, mivel előzetesen a városvezetők az összesen 145 század mindegyikéből csak húsz főt választottak ki, ami nagyon nehéz volt, mert a polgárok mindegyike jelen szeretett volna lenni a királyi seregszemlén, ahol szabályos rendben és rendkívül fegyelmezten sorakoztak fel.³⁸

1660. augusztus 26-a, csütörtök volt az ünnepélyes királyi bevonulás napja. A levéltári forrás beszámolóját azzal kezdi, hogy milyen fő tényezők járultak hozzá a bevonulás rendkívüli sikeréhez: „A nagy király, Lajos és a királyné, Mária Terézia diadalmas bevonulási ünnepsége tökéletesen, minden hiba nélkül, teljesen rendben zajlott, szinte végtelen tömeg érdeklődésétől kísérve, akiket a kíváncsiság nemcsak a Királyság valamennyi tartományá-

³⁷ AN K 1000, Nr. 253. fol. 20–25.

³⁸ AN K 1000, Nr. 253. fol. 27–28. A forrás megemlíti, hogy a királyné is jelen volt a seregszemlén.

ből vonzott oda, hanem külföldről is. Ennek a hatalmas érdeklődésnek és sikeres lebonyolításnak három oka volt:

1. A király mindig is szerencsés és dicsőséges sorsa, aminő Augustus császáré volt az ókori Rómában.
2. Ófelsége ébersége
3. A városvezetők gondos előkészítő munkája, szervezése a helyszínek, utcák és díszletek kiválasztása terén.³⁹

Baldachin és diadalívek állítása

A következőkben összehasonlítom, hogyan mutatja be az eseményeket a levéltári forrás és a *Theatrum Europaeum*, ezzel is mintegy alátámasztva ez utóbbi hitelességét. Az *Archives Nationales*-ban található forrás rendkívüli részletességgel és alaposággal tárja az olvasó elé a baldachin és különösen a királyi pár tiszteletére emelt diadalívek külsejét.

„A hely, amelyet a városvezetők kiválasztottak, hogy Ófelségéék számára egy baldachin alatt trónust helyezzenek el, ahol a rendek és a város hódolatát fogadják, a *Saint-Antoine* külváros utolsó háza volt, mely a város felé nézett, jobb oldalán pedig egy újonnan épített nagy ház állt, melynek első emeleti galériájára Ófelségéék visszavonulhattak egy lakomára, miután fogadták a város összes rendjét. A ház bal oldalán a *Vincennes*-be vezető út haladt, melyet teljes egészében szabadon hagytak, hogy a városi testületek elhaladhassanak a felállított trónus előtt. A föltötte álló magas baldachin 36 láb hosszú és 20 láb széles volt, minden oldalról 18 széles lépcső vezetett fel rá. Pavilonszerű tetejét négy magas és erős oszlop tartotta, párkányzatát korinthoszi faragás díszítette, a baldachin oldalán levő függönyöket pedig aranyliliomok borították. A mennyezetet és az azt tartó oszlopokat gazdagon díszített kárpittal vonták be. A baldachin alatt, középen két aranybrokáttal borított trónszéket helyeztek el.”⁴⁰

„A résztvevők elragadtatással beszéltek a város különböző pontjain, Ófelségéék bevonulási útvonalán felállított pompás diadalívekről is.⁴¹ Az első diadalív a *Saint-Antoine* apátsággal szemközt felállított dór stílusú diadalív volt. Hat, egyenként hat–hét láb átmérőjű vörös márványoszlop tartotta az öt boltívet, mely alatt át lehetett haladni. A középső boltív 13,5 láb széles és 24 láb magas volt, tetején az erényt ábrázoló nőalak, két oldalán szárnyas hírnökökkel, akik jelentették a földnek Ófelségéék dicsőségét. A jobb oldali boltívet a királyt ábrázoló dombormű díszítette, melyen Ófelsége egy négy ló vontatta diadalkocsin ült, kezében olívaágot tartva, fején mirtuszkoronával, melyet a győzelem szárnyas istennője helyezett a fejére, körülötte a béke és a bőség volt látható. A bal oldali dombormű pedig a királyt ábrázolta, két oroszlán⁴² vontatta diadalkocsin, az ő kezében is olívaág volt, fejére

³⁹ AN K 1000, Nr. 253. fol. 29.

⁴⁰ AN K 1000. Nr. 253. fol. 29.

⁴¹ A diadalív jelentése: a jó diadala Isten segítségével. Henkel, Arthur – Schöne, Albrecht: *Emblemata. Handbuch zur Sinnbildkunst des XVI. und XVII. Jahrhunderts*. Stuttgart, 1967. 1221–1222.

⁴² Az oroszlán az erő, a legyőzhetetlenség közismert szimbóluma, de az emblémáskönyvek még sokféle jelentést tulajdonítanak neki, így például oroszlán koronával és földgolyóval, félig egy ökör alakjában – uralkodjunk, hogy szolgáljunk. Oroszlánvadászok a távolban – a fejedelem tekintélye. Oroszlán könyvvel – erő és tudás. Oroszlán Agamemnón pajzsán – harci düh, harci hív. Oroszlán, melyet egy ember meg akar nyírni – veszélyes játék a hatalmasokkal. Oroszlán, melynek egy szűz ételt nyújt – gondoskodó figyelmesség. Oroszlán megkíméli a leterített ellenfelét – mértéktartás a szerencsében. Oroszlán bekötött szemekkel, amelyre Amor egy nyakörvet helyez – a szerelem vakká és szeliddé tesz. Megszelídített oroszlánok Marcus Antonius kocsija előtt – a hatalmasok legyő-

egy felette repdeső kis Amor helyezte a koronát, és körülötte az ártatlanság, a hűség és más erények helyezkedtek el. Hálából azokért a jótéteményekért és előnyökért, melyeket a béke és Ófelsége boldog házassága biztosított, Párizs néhány, az utókorra is fennmaradó középpellett igyekezett az esemény emlékét megőrizni. Éppen azért a kereskedők előjárója és a városi tanácsosok elhatározták, hogy megszépítik a *Saint-Antoine* kaput, hogy kifejezzék a párizsi polgárok odaadását, tiszteletét és szeretetét. A kapu két oldalán a szobortalapzaton két figurát emeltek: a jobb oldali egy oroszlánbőrrel borított Herkulest ábrázolt, buzogányára támaszkodva,⁴³ ami azt jelképezte, hogy az uralkodó, miután megteremtette a békét, királysága fővárosába jött megpihenni.⁴⁴ A baloldali talapzaton Pallas szobra áll, jelképezvén azokat az előnyöket, melyekben az állam és a király részesültek az anyakirályné bölcs tanácsai révén, melyekkel segített a béke megteremtésében. A *Tireranderie* utca elején egy negyven láb magas hegyet emeltek, melynek két oldalán két forrás folyt lefelé, a hegy tetején pedig a babérkoszorúval megkoronázott Apollo állt, kilenc múzsától körülvéve, amiről felismerhető volt, hogy a hegy a Parnasszust jelképezi.⁴⁵ Hogy az áthaladást lehetővé tegyék, a hegy alját keresztül-kasul barlangszerűen átfúrták, 18 láb magas bejáratát két pálmafa szegélyezte, a bejárat fölött pedig egy fiatal szárnyas nőalak egy a királyt és a királynét ábrázoló 3,5 láb átmérőjű domborművet tartott, melyet virágfüzér vett körül, tetején pedig az aranyliliomos királyi korona volt látható. A *Saint-Jean* temető bejáratánál pedig egy emelvényt állítottak, melyen nyolcvan zenészt helyeztek el, akik Boisrobert abbé⁴⁶ szerzeményét adták elő, amikor a királyi pár arra elhaladt. Volt egy diadalív a *Saint-Denis de la Chartres*-nál is, és a *Baudoyer* kapunál felállították a *Montparnasse* diadalívét. Az új piacnál emelt diadalív korinthuszi stílusban épült, hét öl széles és kilenc öl magas volt, tíz oszlop tartotta, melyek közül a középső négyet szőlőindák fonták körül. Párizs címerén⁴⁷

zése. Oroszlán, farkas és bárány közösen esznek – paradicsomi egyetértés. Oroszlán és róka egy fejedelem kezében – a fejedelmi erények ereje és okossága. Oroszlán és szúnyog – a kicsik hatalma. Oroszlán széttép egy bikát, azonban a nőstényeket nem bántja – a nagyság nagy tetteket követel meg. Oroszlán nyitott szemekkel alszik – a fejedelem ébersége. Henkel–Schöne: *Emblemata*, 371–400.

⁴³ Herkules szimbólumként való alkalmazása azért lehetett kedvelt a korban, mivel testi ereje révén nemcsak erőt sugárzott, hanem kifejezte a kereszténység védelmét is. Herkules a kereszténységért felelős világi személy volt, alakja nem egy adott személyhez vagy dinasztiahoz tapadt, hanem védő funkciójához. Herkuleshez köthető további szimbólumok: Herkules a bölcsőben megöl két kígyót – veleszületett erény. Herkules Héra mellén – korcs. Herkules és 12 munkása – az erény jutalma. Herkules harcban a lernai kígyóval – az erényt irigység övezi. Herkules a megölt lernai kígyó mellett, Amor nyilaitól eltalálva – a szerelem felébreszti, feléleszti az erényt. Herkules vezeti Amort – erényes, erkölcsös szerelem. Herkules a földgolyót a hátán cipelve egy pálmafára mászik, amelynek a koronájában egy második földgolyó fekszik – dicsőségre vágyás, becsvágy. Henkel–Schöne: *Emblemata*, 1641–1654.

⁴⁴ Herkules vezeti Amort – erényes, erkölcsös szerelem. Henkel–Schöne: *Emblemata*, 1653–1654. Herkules és Amor együttes szerepeltetése arra a kapcsolatra utalhat, amely az alattvalók reményei szerint a királyi párt egymáshoz fűzi.

⁴⁵ Apollón (a római mitológiában Apollo) ókori görög napisten ábrázolása már XIV. Lajos napkultuszát készíthette elő, de kifejezhetette a művészetek támogatását, valamint egyfajta férfiideált, amelyet az alkotók Lajosnak akartak tulajdonítani. A múzsák egyértelműen Lajos művészet és tudomány pártfogásának voltak a szimbólumai, ezt támasztja alá a Parnasszus hegyének a szerepeltetése is, amely a görög mitológiában Apollón és a múzsák lakóhelye volt. Amor pedig a szerelem isteneként kifejezhetette azt a reményt, hogy a királyi nász bővelkedni fog gyermekáldásban.

⁴⁶ François Le Métel de Boisrobert (1589–1662), költő. Petitfils: *Louis XIV.*, 733.

⁴⁷ Párizs címerének alapszínei a vörös és a kék (Párizs az 1358. évi, Étienne Marcel-féle felkelés után egy ideig elvesztette addigi nemes piros–kék színeit, és az alávetettség és alázat zöld–fehér színeit

kívül a bőség és a boldogság jelképeit is ábrázolták, melyet az Ófelségéék által megteremtett béke hozott vissza az országba. A diadalív tetején egy hatalmas festmény közepén a páncélba öltözött Minerva istennő⁴⁸ volt látható, aki a kezében tartott olajágat épp a fiatal Herkulesnek nyújtja. A két alak annyira hasonlított a királyra és a királynéra, hogy egyértelmű volt, a festő őket mintázta meg. A *Dauphine* tér diadalívét a csodálatos szoborra, a bronz lóra néző tér végén emelték, ahonnan a Louvre nagy galériájára lehetett látni. Ez a diadalív két egymáshoz kapcsolódó részből állt: magából a diadalívból és a királyt szimbolizáló obeliszkből. A diadalív arannyal díszített fehér márványból készült, melynek mindkét oldalán a négy elemet jelképező bronzfigurákat ábrázoltak oly módon, hogy az ellentétes elemek kölcsönösen egymásba fonódtak, azt akarván ezzel érzékeltetni, hogy a béke által a spanyolok és a franciák érzelmei megváltoztak, ellentéteik elsimultak. A jobb oldalon a tüzet és a vizet ábrázolták a Bourbon lilium és Spanyolország címere kíséretében, a bal oldalon pedig a levegőt és a földet jelképező két figura volt látható a koronával együtt. A diadalív fölötti pártafal jobb oldali oromzatát a jámborságot és szeretetet jelképező nőalak díszítette – egyik kezében egy lángoló szívet tartott, a másikkal egy kicsinyeit tápláló pelikánt simogatott. A figura vonásaiból a tanácsadó, a gyermekeit rendkívüli módon szerető anyakirálynéra lehetett ismerni. A bal oldali oromzatot pedig a szelidséget jelképező nőalak díszítette, kezében egy gyűrűvel és egy olajággal, vonásaiból tökéletesen felismerhető volt a királyné, akinek számos erénye közül a szelidség volt a legszembetűnőbb. Mindkét nőalak körül kis Amороk repdestek virágfüzérékkel, jelezvén, hogy a szerelem fordította át a háború kegyetlenségét boldog békévé és a két nép megbékélésévé, ami Ófelsége házasságkötésének köszönhető. Az oromzatok alatt egy aranyliliomokkal szegélyezett kárpiton Ófelségét, a királyt és a királynét ábrázolták, amint Hymenaeus, a házasság istene által vezetett kocsin ülnek, amit egy kakas és egy oroszlán húz.⁴⁹ A kocsi egyik oldalára a megegyezés jelképét, másik oldalára pedig az olajággal megkoronázott, békét szimbolizáló alakot festettek, aki egyik kezében bőségszarut tartott, másikkal pedig a háborúban háttérbe szoruló művészetekre és tudományokra mutatott. Ófelségéék a kezükben egy földgolyót tartottak, a király dicsőségére és a béke előnyeire utalva, és jelezve, hogy ezzel a szövetséggel az egész világnak a békét hozták el. A pártafal és az oromzat fölé Atlas alakját festették, akinek lábai előtt elkobzott fegyverek heverték, vállán az aranyliliomokkal teleszórt földgolyót cipelte, fejét királyi homlokszalag díszítette, testét bíborpalást borította, három aranycsillaggal ékesített övvel. Ez a figura a bíboros urat jelképezte, akinek révén kevesbedtek az ország ellenségei. Alakját a pártafal fölé, az obeliszk és a diadalív közé helyezték, jelezve, hogy az első miniszter mintegy közvetítő a király és a nép között, és hogy a két korona közötti béke, valamint a két korona egyesülése az egész világ urává tette őket. A királyi hatalmat jelképező obeliszk

kapta meg. Novák: *Hírek, hatalom, társadalom*, 130.), és egy hullámokon ringatózó, kifeszített vitorlájú hajót ábrázol, körülötte a következő jelmonddal: *Fluctuat, nec mergitur* ('Bár hullámszik, mégsem süllyed el'). Novák: *Hírek, hatalom, társadalom*, 50–51.

⁴⁸ Minerva, a bölcsesség ókori római istenasszonya (a görög mitológiában Pallas Athéné) is többféle szimbólummal bírt az emblémáskönyvek alapján, amelyek ugyancsak uralkodói erényekként jellemezhetők: Minerva páncéljáról visszaverődnek Amor nyilai – szűziesség, tisztaság, szemérmesség. Minerva Jupiterrel és Saturnussal – bölcs kapcsolat, a vidámságtól és a fájdalomtól kiegyensúlyozott mértékletességig, Minerva fegyverrel és könyvvel – bölcsesség és hatalom, Minerva Vulcanussal és Marssal – tehetség és gyakorlás. Henkel–Schöne: *Emblemata*, 1733–1737.

⁴⁹ Amor és Hymenaeus együttes megjelenítése az emblémáskönyvek alapján a szerelem bizonytalan kimenetelére utal. Henkel–Schöne: *Emblemata*, 1122. A királyi esküvő azonban ezt a kételyt eloszlatta.

ket⁵⁰ két aranyozott dombormű díszítette: az egyik a térdeplő Franciaország volt látható, amint az anyakirálynő⁵¹ felé nyújtja a kezét, és egy gyermek, aki húsz évnyi imádságok és fogadalom után hercegünk csodálatos születésére utalt, a másikon pedig a Franciaországot jelképező alak, akinek a pajzsán a királyné portréja volt látható, melynek láttán a háború megszűnt, jelezve, hogy a király dicsősége halhatatlan. Az obeliszk csúcsán egy szép szárnyas nőalak ült a földgolyón, fején aranykoronával, és egyik kezében egy aranycsillagokkal teleszórt kék kört tartott, melyben a király és a királyné monogramjai voltak láthatók, a másikban pedig egy bőségszarut és egy trombitát tartott, melynek égszínké szalagján aranybetűkkel az »Örökkévalóság« szó állt. Ez a földgolyón ülő alak azt jelképezte, hogy a király dicsősége nem csak örök, de minden dolgok fölött áll, az aranykorona arra utalt, hogy dicsősége szilárd, a bőségszaru azt jelképezte, hogy egy olyan dicsőséges hercegtől, mint a mi uralkodónk, csak jót várhat a nép, a trombitán levő felirat pedig azt, hogy örök dicsősége az egész világot bejárja, és mindörökre megmarad az emberek emlékezetében. Az obeliszknak a *Pont Neuf* felőli oldalán nem volt gazdag díszítés, hanem különböző színű márványlapokkal borították.⁵²

A *Theatrum Europaeum* leírása terjedelmileg sokkal rövidebb, csak a főbb tényekre szorítkozik, mintegy kivonatát, összegzését adja a levéltári forrásnak (melléklet: első forrásszöveg).

A különböző intézmények képviselőinek hódolata a királyi pár előtt Saint-Antoine-ban

A levéltári forrás leírása a királyi pár előtti hódolatról ugyancsak rendkívül részletes, és kiváló alapot adhatott a *Theatrum Europaeum* szerzőjének, aki bőségesen meríthetett ebből a gazdag forrásanyagból. A két beszámoló közötti, sok esetben szembeszökő hasonlóság ugyancsak alátámasztja a *Theatrum Europaeum* szavahihetőségét. A forrásból kitűnő képet kaphatunk a korabeli francia társadalom vezető intézményeiről, tisztségviselőiről.

„Amikor elérkezett a nagy nap, mindenki felsorakozott a számára előzetesen kijelölt helyen: De Sève, a rangidős ezredes csapataival a trónemelvény köré vont kordont, a többi ezredes a *Saint-Antoine* külváros főutcájának két oldalán és a teljes felvonulási út mentén a *Dauphine* térig sorakozott fel egységeivel, míg de Guénégaud a városkapunál tartózkodott. A kereskedők előjárója, a városi tanácsosok, a király ügyészei, a törvényszéki írnokok, az adófelügyelők, valamint a városi testület egyéb tagjai elindultak székhelyükről Bournonville

⁵⁰ A kora újkorban a piramis és obeliszk azonosítása általános volt, és az alábbi jelentéstartalmakat hordozták magukban: obeliszk borostyánnal átfonva – a fejedelem gazdagsága és ünnepélyessége hasznos a népnek. Obeliszk borostyánnal átfonva, amelyet egy holdsarló koronáz meg – a jámbor élet Istenre támaszkodik. Obeliszk borostyánnal átfonva, Amor kilövi nyilait – a szerelmestől való függőség. Obeliszk – az erényhez való út fáradságos. Obeliszk, melyre egy kígyó tekeredik fel – ugyancsak az erényhez vezető út fáradságát jelképezi. Obeliszk holdsarlóval, amelynek árnyéka a nappal együtt vándorol – állhatatosság, állandóság. Obeliszk – hiábavaló külső szépség. Obeliszk – a nem megérdemelt jó hamar veszendőbe megy. Obeliszk – hazug látszat. Henkel–Schöne: *Emblemata*, 1222–1225.

⁵¹ Ausztriai Anna (1601–1666), XIII. Lajos (1610–1643) felesége, 1643-tól kezdve régensnő. Petitfils: *Louis XIV.*, 729–730.

⁵² AN K 1000, Nr. 253. fol. 54–70. A levéltári forrás szerzője nincs külön feltüntetve, de mivel a beszámoló a párizsi Városháza iratanyaga között található, a városvezetés feltehetően megbízott egy jó fogalmazóképességgel rendelkező írnokot, hogy örökítse meg az eseményeket. Ugyanez vonatkozik a *Saint-Antoine*-i hódolásra és az ünnepélyes párizsi bevonulásra is.

hercegért,⁵³ Párizs kormányzójáért. A papság, a szerzetesek és a világiak egyaránt, a *Notre Dame*-hoz vonultak,⁵⁴ majd innen a ceremóniamester által melljük kíséretül adott testőrgárdával a *Saint-Antoine* külvárosában levő *Charronne* mezejére vonultak. A kancellár a király és a királyné számára felállított trónushoz vonult, hogy ott várja be őket. Reggel nyolc órára a király ezüsttel és bíborszínű selyemmel díszített ünnepi öltözetet viselt, oldalán kardot, kalapján pedig egy ragyogó gyémánttal ékesített pompás tollbokrétát. A királyné a francia hölgyekre jellemző öltözetben és hajviselettel jelent meg, fején zárt koronával. Ruhája annyira gazdagon volt hímezve és díszítve igazgyöngyökkel és drágakövekkel, hogy maga a ruha anyaga nem is látszott, és olyan tündöklően ragyogtak, hogy még a legdrágább brokát ragyogását is elhomályosították. A fenséges és fölöttébb bájos hercegnő a király balján foglalt helyet a trónemelvényen felállított trónszéken. Bouillon herceg, a főkamarás, de Créqui, a király közvetlen környezetének első nemesura⁵⁵ és a testőrkapitány a király trónusa mögött sorakoztak fel, mellette pedig Franciaország kancellárja ünnepi öltözetben. Ugyanazon az oldalon, a király közelében állt *Monsieur*, a király egyetlen fivére,⁵⁶ majd Condé herceg⁵⁷ és fia,⁵⁸ azután Conti herceg,⁵⁹ du Plessis-Guénégaud államtitkár úr. A királyi család szintén a trónemelvényen helyezkedett el, továbbá M. de Rhodes, a főceremóniamester is,⁶⁰ hogy fogadja, és bemutassa a hallgatóságnak a testületeket, akik szónoklatot tartottak, miután Saintot ceremóniamester fogadta és bevezette őket a trónemelvény köré vont kordon mögé, a trónemelvény lépcsőire. A királyné mögött Mme de Noailles, az ud-

⁵³ Alexandre-Hippolyte-Balthazar, Bournonville herceg (meghalt 1690-ben), tábornok. Bluche: *Louis XIV.*, 991.

⁵⁴ Párizsban a legmagasabb rangú egyházi személy a püspök volt, aki a városfalakon belül nagy területeket birtokolt, így bírói hatalommal is rendelkezett. A püspöki hatalom székhelye, a *Forl'Évêque* a középkor folyamán egyházi bíróságként és börtönként is működött, a párizsi püspökök azonban jobbára nem itt laktak, hanem a Szajna bal partján elterülő városrész egyik előkelő palotájában. A párizsi püspökség alapvetően politikai szerep volt, a püspökök tevékenyen részt vettek a pápai és a királyi diplomáciában és közigazgatásban, követségeket vezettek, irányították a kancelláriát, részt vettek a Királyi Tanácsban. Másrészt területi hatalommal is rendelkeztek, kormányzóként vagy püspöki rangjukra támaszkodva képviselték a királyi hatalmat a király távollétében. A püspöki székesegyház, a *Notre Dame* egy testületnek is otthont adott, mégpedig a 40–50 fős káptalannak, mivel egyházjogilag a kanonokok választották a püspököt. A kanonokok között számos egyházi személy volt, közülük mintegy a felének volt egyetemi címe, és ugyanekkora részük vállalt valamilyen hivatalt, mint például parlamenti tanácsos, számvevőszéki tag, orvos vagy királyi tanácsos. A káptalan tagjai gondoskodtak a *Notre Dame* politikai jelentőséggel is bíró liturgikus rendjének, ünnepeinek a fenntartásáról, és igyekeztek előteremteni az ehhez szükséges anyagiakat. Novák: *Hírek, hatalom, társadalom*, 60–61.

⁵⁵ François de Blanchefort de Bonne de Créqui (1629–1687), a gályák tábornoka, Franciaország marsallja. Petitfils: *Louis XIV.*, 740–741.

⁵⁶ Fülöp, Anjou hercege, majd orléans-i herceg (1640–1701), XIV. Lajos fivére. Petitfils: *Louis XIV.*, 759.

⁵⁷ II. Louis de Bourbon, Enghien herceg, majd Condé herceg, a „Nagy Condé”, „*Monsieur le Prince*” (1621–1686). Apja II. Henri de Bourbon, Condé herceg, „*Monsieur le Prince*” (1588–1646), anyja Charlotte Marguerite de Montmorency, Condé hercegné, „*Madame la Princesse*” (1594–1629). Petitfils: *Louis XIV.*, 739.

⁵⁸ Henri Jules, Enghien herceg, azután Condé herceg, „*Monsieur le Prince*” (1643–1709), a „Nagy Condé” fia. Anyja Claire Clémence de Maillé-Brézé, Condé hercegné, „*Madame la Princesse*” (1628–1694). Petitfils: *Louis XIV.*, 740.

⁵⁹ Armand de Bourbon, Conti herceg (1629–1666), a „Nagy Condé” herceg öccse (1629–1666). Petitfils: *Louis XIV.*, 740.

⁶⁰ Charles Pot, Rhodes márkí (meghalt 1706-ban), főceremóniamester. Petitfils: *Louis XIV.*, 762.

varhölgye és Mme de Béthune,⁶¹ a ruhatára gondozója helyezkedett el, bal oldalán pedig Orléans,⁶² Alençon⁶³ és Valois kisasszonyok,⁶⁴ Condé hercegnő,⁶⁵ Longueville hercegnő,⁶⁶ valamint további hercegnők és udvarhölgyek. Miután így elhelyezkedtek a trónemelőnyen, Vincennes felől megjelent a négy kolduló szerzetesrend zászlóikkal az élen: előbb a ferencesek, majd a jakobiták, aztán az Ágoston-rendiek, végül pedig a karmeliták. Majd őket követték az egyházközségek képviselői a keresztekkel és zászlóikkal, a papok számát egyházközségenként harminc főben korlátozták. Mély meghajlással elvonultak a királyi pár előtt, majd tovább vonultak Saint-Antoine külvárosán. Ezután az Egyetem képviselői következtek,⁶⁷ a különböző fakultások különböző színekben, például a kánonjogi, az orvosi, bölcsészeti fakultás képviselői díszes ünnepi öltözékekben, majd 152 licenciátus a teológiai fakultásról szögletes fejedővel és fehér szőrmével borított hosszú fekete köpenyben. A bíborvörös ruhát és fehér karmelinkabátot viselő rektor, miután de Saintot fogadta őt a trónemelőny köré vont korlátnál, felment az emelőnyre, és ékesszóló beszédet mondott Ófelségéék tiszteletére. Ezt követően a városi hadtest vonult fel. Először kilenc lovas ezüsttel szegélyezett kék zubbonyban, oldalukon karddal, a nyeregkápán két pisztollyal, a század élén a három íjász lovagolt. A lovakat ezüst rojtokkal gazdagon díszített tűzvörös nyeregtakaró borította. Majd négy trombitás következett hasonló egyenruhában. A város 300 íjásznak parancsnoka, Dronart ezredes egy pompásan felszerszámozott fehér lovon érkezett, kezében lovaglópálccával, aranyszínű brokátba öltözve, és hat lakájtól körülvéve. Őt a három íjász század kapitányai, őket pedig három zászlós követte, ugyancsak díszegyenruhában. A 300 íjász szintén ezüsttel szegélyezett, ezüstgombokkal díszített kék zubbonyt viselt, nyeregkájukban pisztoly, náluk pedig karabély volt. Utánuk a város kormányzójának, Bour-

⁶¹ Marie Fouquet, Béthune hercegnő (1640–1716), Béthune (Charost) herceg felesége. Petitfils: *Louis XIV.*, 733.

⁶² Henriette d'Angleterre, orléans-i hercegnő, nevezik „Madame”-nak is, Orléans-i Fülöp felesége. Petitfils: *Louis XIV.*, 759.

⁶³ Élisabeth d'Orléans, Alençon úrnője, majd Guise hercegnő (meghalt 1696-ban), Gaston d'Orléans (1608–1660) lánya. Petitfils: *Louis XIV.*, 747.

⁶⁴ Françoise Madelaine, Valois úrnője, majd Savoie hercegnő (1648–1664), Gaston d'Orléans lánya, II. Károly Emánuel savoyai herceg első felesége. Petitfils: *Louis XIV.*, 764.

⁶⁵ Claire Clémence de Maillé-Brézé, Condé hercegné, „Madame la Princesse” (1628–1694). Petitfils: *Louis XIV.*, 740.

⁶⁶ Anne Geneviève de Bourbon, Longueville hercegnő (1619–1679), Longueville herceg felesége. Petitfils: *Louis XIV.*, 753.

⁶⁷ A vallásos intézmények közül az egyetem gyakorolta a legnagyobb hatást Párizs szellemi és politikai életére. Az egyházzakadás, továbbá a királyság és a pápaság küzdelme a 14. század elejétől nagy lehetőségeket kínált az Egyetem számára – véleményére és támogatására a legfelsőbb fórumokon is számítottak. Az egyház életébe a 15. század elejének zsinatain szöktek bele a párizsi magiszterek, a Királyságon belül pedig tanácsadói szerepet töltött be az intézmény. Az Egyetem a főváros irányításában is részt vett, az 1410-es évektől a Parlament, a Királyi Tanács és a városvezetés oldalán számos közbiztonsági vagy reformtervezet megvitató gyűlésen hallatta a hangját. Az intézmény az idők során jelentős privilégiumokra tett szert, amelyek komoly gazdasági hasznot hajtottak az Egyetem tagjainak, például adómentesség, illetve kiemelték őket a világi bíróságok joghatósága alól, amit gyakran kihasználtak a diákok. Az Egyetem folytonos harcban állt a jogait állandóan csorbítani kívánó hatalmakkal, például Párizs előljáró hatóságaival. A Párizsi Egyetem tekintélye – mely a 15. század első felében érte el csúcspontját – az újonnan alapított vidéki egyetemek létrejöttével fokozatosan hanyatlott. Kiváltságait visszavonták, ügyeinek intézésébe egyre inkább beleszólást nyert a párizsi előljáró, a püspök és a Parlament, a királyi hatalom megerősödése pedig csökkentette politikai szerepét. Novák: *Hírek, hatalom, társadalom*, 61–62.

nonville hercegnek a 12 apródja következett, a herceg színeinek megfelelően öltözve, előttük egyik istálló mestere haladt, pompás lovát pedig két lovásziú vezette. Majd a testőrkapitánya és hadnagya vonult fel a kormányzó ötven lovastestőre kíséretében. Ezután pedig a Városháza vezetője (*maître d'hotel de la ville*) és a tüzérségi kapitány tűnt fel. A kormányzó úr gazdagon hímzett aranyszínű ruhában, egy pazarul felszerszámozott, arany brokáttal letakart lovon érkezett. De Seve úr, a kereskedők elöljárója⁶⁸ bal oldalon haladt gazdagon díszített vörös és barna bársony öltözékben, mely fölött vörös szatén reverendát viselt, rajta arany gombokkal és övvel, lovát pedig ezüst és arany rojtokkal és bojtokkal díszített fekete bársony nyeregtakaró borította. Az arannyal díszített nyeregtakaró az ő megkülönböztető sajátossága volt, mivel egyedül neki volt ehhez joga. Körülötte pedig 16 lakáj haladt. Titkára a közelében lovagolt, és kék selyemmel borított ezüst tálcán vitte a város ezüst kulcsait. A városi tanácsosok fekete szatén ruhában vagy kabátban, kettesével lóháton vonultak fel. Ezután a különböző céhek hat-hat képviselője következett. A posztókereskedők fekete bársonyruhában és arany szalaggal díszített lapos kerek kalapban, a fűszerkereskedők barna, a rőfösök lila ruhában, a szőrmekereskedők pedig farkasprémmel bélelt kék bársonyöltözékben, a szövők barna bársony ruhában, az aranyművesek karmazsinvörös bársonyban vonultak fel. Mindegyikük arany szalagot viselt a lapos kerek kalapján, ellentétben a borkereskedők négy képviselőjével, akik kék bársony ruhát viseltek, kalapjukon pedig ezüst szalagot. Ezt a jogot átmenetileg kapták meg, amíg a másik hat céhhel szemben folytatott perük el nem dől, ők ugyanis nem akarták elfogadni, hogy a borkereskedők is céhekbe tömörülhessenek. A menetet a szabók zárták ezüst brokát zekében lóháton, előttük a három ezüstpaszománnyal díszített, kék zubbonyba öltözött trombitás haladt. Egyikük arany lilomokkal hímzett fehér taft zászlót vitt, melyet Ófelségéék arcképe díszített. Amikor a városvezetők, tanácsosok a trónemelvényhez értek, mélyen meghajoltak, majd térdre ereszkedtek. Majd a kereskedők elöljárója ünnepélyes beszédet mondott, amelyben kifejezte, hogy Párizs, a kulcsaival együtt teljes vagyont és egész szívét is Ófelségéék lábai elé helyezi. A király kötelességszerűen válaszolt a kereskedők elöljárójának a beszédére, majd átvette tőle a város cizellált ezüst kulcsait, és átadta őket a testőrkapitányának. Ezt követően, mélyen meghajolva, a város tisztségviselői elhagyták a trónemelvényt, lóra szálltak, és folytatták útjukat a *Saint-Antoine* kapuig. Ezután a főügyész, a bírák, ügyvédek, kapuőrök, írnokok, a Számadási Kamara képviselői vonultak fel, majd a testületek hosszú sorát a Parlament zárta le. A Parlament első elnöke, M. de la Moignon és a többi elnök hosszú, hermelin beléssel skarlátvörös palástban, arany szegéllyel díszített fekete bársony sapkában vonultak. Ezenkívül összesen 140 parlamenti tanácsos vett részt az ünnepségen. Miután a király és a királyné fogadta alattvalói hódolatát, átmentek a trónemelvényhez egy fedett galériával kapcsolódó házba, ahol megvacsoráztak, miközben kíséretük megkezdte az elvonulást.⁶⁹

A *Theatrum Europaeum* a levéltári forráshoz hasonló részletességgel írja le a különböző intézmények képviselőinek a királyi pár előtti hódolatát *Saint-Antoine*-ban. Itt már sokkal nagyobb a két forrás közötti hasonlóság, mint a diadalívek esetében, ahol a *Theatrum Europaeum* szerzője sokkal rövidebb terjedelemben ecsetelte a diadalívek külső megjelenését, mint a levéltári forrást papírra vető írnok. A következő tudósítás viszont már sokkal részletesebb, és a felvonulók sorrendjének leírása szinte tökéletesen megegyezik a két forrásban, ahogy az Egyház, az Egyetem, a testőrség, a céhek képviselőinek ismertetése is. Ebben az esetben is nyilvánvaló, hogy a *Theatrum Europaeum* beszámolója minden szem-

⁶⁸ Nem azonos a korábban már többször is említett Alexandre de Sève-vel.

⁶⁹ AN K 1000, Nr. 253. fol. 31–45.

pontból hitelesnek tekinthető a kontrollforrással összevetve (melléklet: második forrás-szöveg).

A királyi udvar bevonulása Párizsba, a „Nagy Entrée”

Miután a korabeli francia társadalom illusztris képviselői lerótták tiszteletüket a királyi pár előtt, kifejezték jókívánságaikat, Párizs *Saint-Antoine* elővárosából visszatértek a fővárosba, majd délután megkezdődött a királyi udvartartás bevonulása Párizsba, a „Nagy Entrée”, amely igazi ünnepi kavalkád jelleget öltött. A menet keresztülhaladt a városon, aminek során nagyszámú kapu és diadalív alatt vonult át. Ezek dekorációi a pireneusi béke (1659) jelentőségét emelték ki számos variációban.⁷⁰ Az egyik kapun például a következő volt olvasható: „Lajosnak, a békét teremtőnek”. Egy másik a Parnasszus képére volt kialakítva, ahol Apolló és a kilenc múzsa a művészeteket és a tudományt reprezentálták, akik a békekötés következtében kiszabadultak a fogságból. A *Marché Neuf*-ön álló diadalíven ez a felirat állt: „Lajosnak, aki elhozta a világnak a békét”. A díszítő jelenet pedig XIV. Lajost Herkulesként ábrázolta, amint éppen átvesz egy olajfaágat. A bevonulás alkalmából készített különböző dekorációkon mindvégig kidomborodik XIV. Lajos személye, azonban nem kizárólagosan, mivel gyakran észrevehető utalások első miniszterére, Mazarinre⁷¹ és anyjára, Ausztriai Annára vonatkozóan is. Ausztria Anna – aki a Párizsba való ünnepélyes bevonulást erkélyéről követte nyomon – egy diadalíven Minerva istenasszonyként tűnik fel, és bölcs tanácsokat osztogat. Egy másik helyen Junóként ábrázolják, de felbukkan pelikánként is, az anyaság szimbólumaként, mint aki feláldozta magát gyermekeiért. Mazarin – aki ténylegesen végigtárgyalta a pireneusi békét – közzvénye miatt nem tudott részt venni az ünnepélyes „Entrée”-en, azonban jelképes üres diadalkocsija kitüntetett helyet kapott az ünnepi menetben. Mazarin szimbolikus ábrázolása több diadalíven is észrevehető, mint például Mercurius és Atlas, akinek vállán nyugszik a világ minden terhe.⁷²

Az ünnepélyes párizsi bevonulást a párizsi Városháza levéltári forrásának leírása nem különbözteti meg élesen a külvárosi hódolati ceremóniától, hanem folytatólagosan ismerteti az eseményeket. Mindkét forrás esetében különös figyelmet érdemel a különböző nagyurak istállóinak bemutatása, ez esetben ugyancsak nagyfokú azonosság mutatható ki.

„Elsőként Mazarin bíboros menete tűnt fel, élén két trombitással, majd két egyházzfival, akiket 24 selyemmel díszített, vörös takaróval borított öszvér követett. Ezután két lovas tisztt, mögöttük pedig ismét 24 karmazsinvörös, arannyal és ezüsttel hímzett bársonnyal borított öszvér következett, fejükön pompás fehér tollbokrétával. Fontenelle és Moreau urak, Őminenciája istállómesterei haladtak pompásan öltözött 24 apródja előtt, akiket két újabb istállómester, majd 12 karmazsinvörös bársonnyal borított spanyol ló követett, aranyozott lószerszámokkal, kötőféken vezetve. Ezután 11 hatlovas hintó következett, az utolsót kívülről aranyozott ezüstlemezek borították, előtte a bíboros kíséretének 24 tagja haladt. A bíboros után a *Monsieur* kísérete vonult összesen 36 lóval. A királyné két tisztjét 24

⁷⁰ Ennek során állapodott meg Franciaország és Spanyolország, hogy IV. Fülöp spanyol király lánya, Mária Terézia infánsnő feleségül megy Lajoshoz, így a diadalívek díszítései a békén keresztül a házasságra utaltak. Egyben kifejezték a pireneusi békében megnyilvánuló francia nagyhatalmi státust is.

⁷¹ Giulio Mazarini, Jules Mazarin bíboros (1602–1661). Petitfils: *Louis XIV.*, 756.

⁷² Burke: *Die Inszenierung des Sonnenkönigs*, 60–61. Mazarint ezek az ábrázolások a királyhoz hasonlóan mintegy isteni szférába emelik. A Mercuriushoz és Atlashoz való hasonlítása kifejezhetik azt, hogy ő a királyság valódi tartóoszlopa, aki igyekszik levenni a terhet a még ifjú és tapasztalatlan király vállairól, de hamarosan át fogja neki adni az állam valódi irányítását, ő az isteni eredetű uralkodó „előhírnöke”.

hímzett takaróval borított öszvér követte, a takaró egyik oldalán Franciaország, a másik oldalán Spanyolország címerével. A király öszvérei kétszer 30-as csoportban vonultak, az első 30 öszvért aranyliliomokkal díszített kék szövet takaró fedte, a második harmincat pedig bársonytakaró, melynek közepére a francia címet hímezték, sarkait pedig Őfelsége monogramja díszítette. Mindkét csapat előtt két lovaskapitány haladt. A király öszvéreit a király istálló mestere, de Givry által vezetett Kis Istálló követte, majd 12 apród következett, ezüsttel szegélyezett kék színű díszöltözékben. Ezután 12 lóháton ülő lovasz kötőféken vezetett 12 lovat, melyeket újabb 12 pompás paripa követett. Utánuk a de La Noüe által vezetett Nagy Istálló haladt, mögöttük 18 apróddal, akik mindenkit bámulatba ejtő ügyességgel művészi módon léptették lovaikat. Végül két másik istálló mester és 12 inas kíséretében, pompás díszöltözékben a király Nagy Istállójának főistálló mestere zárta a menetet. Ezután a Kancellária képviselői következtek. Elöl két fekete szatén köpenybe öltözött pecsétőr haladt, fejükön bársony kalappal, bársonnyal borított lóháton ülve. Majd két írnok következett, mögöttük pedig két kincstárnok. Ezután a királyi testületek ügyészei jöttek fekete szatén ruhába öltözve, arany szalaggal díszített bársony kalapban, díszesen felszerszámozott, rojtokkal ékesített takaróval borított lovakon. Előttük és mögöttük 15-15 lakáj haladt, majd Franciaország tisztségviselőinek két felügyelője szaténba öltözve és a Kancellária négy főfelügyelője következett. A kancellár aranyszínű hosszú köpenyben volt, széles arany szalaggal szegélyezett fekete bársony kalapban, egy bíborszínű, hímezett bársonnyal letakart fehér kancán ülve. A kancellár titkára, akinek a kancellár mögött kellett volna haladnia, betegsége miatt nem vehetett részt az ünnepségen. Ezt a szép menetet két muskétás század követte, egyiket de Marsat, a másikat pedig d'Artagnan⁷³ vezette, és mindkét század négyes sorban vonult. Mögöttük négyesével a Noailles herceg vezette lovas testőrök haladtak aranypaszományos zekéjükben. A Kamara 12 apródja fehér brokáttal díszített, aranypaszománnyal szegélyezett bársonyköpenyben és a legpompásabb térdnadrágban és zekében vonult fel. A Kamara trombitásai arany és ezüst szegéllyel díszített kék bársony öltözetben vonultak fel. Ezután következtek kettesével a Korona marsalljai, a főfegyvernök hozta a királyi kardot aranyliliommal hímezett bársony tokban, lova nyakára fektetve, és bal karjával megtámasztva. Amikor a király megérkezett a *Saint-Antoine* kapuhoz, a kereskedők előljárója megmutatta neki a számára előkészített baldachint, azonban ő látván az őt éljenző és csodáló hatalmas tömeget, nem akart felmenni rá, hogy ne rejtőzzön el az őt ünneplők elől. Így a gazdagon hímezett aranybrokátból készült, Franciaország és Navarra címereivel, felül pedig a zárt koronával díszített baldachint elől a posztókereskedők két képviselője, hátul pedig az első és a második tanácsos vitte a *Sully* palotáig, két posztókereskedő és két tanácsos pedig a királyné baldachinját vitte. Őfelsége pedig egy hímezett nyeregtakaróval borított barna spanyol lóra szállt, előtte két ajtónállója haladt, körülötte pedig hat fegyvernöke sarkantyús csizmában, továbbá nemesurak és 24 íjász testőr. Közvetlenül a király mögött, egyvonalban lovagolt Bouillon herceg főkamrás, de Tresmes herceg testőrkapitány,⁷⁴ de Béringhen főistálló mester⁷⁵ és de Crécy herceg a Kamara első nemesura. Majd pedig a három vér szerinti herceg következett: Condé herceg, jobbján a fia, Enghien herceg, balján pedig a fivére,

⁷³ Charles Ogier de Batz-Castelmore, d'Artagnan gróf (1611–1673), a „szürke muskétások” kapitánya. Petitfils: *Louis XIV.*, 730. (Alexandre Dumas regényhőséről, a közismert d'Artagnanról van szó.)

⁷⁴ René Potier, Tresmes herceg (meghalt 1670-ben). Bluche: *Louis XIV.*, 1028.

⁷⁵ Henri de Béringhen (1603–1692), a király főlovászmestere, a királyi szállások nagy marsallja. Petitfils: *Louis XIV.*, 732.

Conti herceg. A hercegek után kétszáz nemes vonult d'Humières márki⁷⁶ vezetésével. A királyné kancáját két gyalogos istálló mestere vezette. A királyné baldachinja előtt a királyné főistálló mestere, de Hautefont márki haladt kísérő inasokkal körülvéve. A királyné baldachinját a posztókereskedők két képviselője, valamint a harmadik és a negyedik tanácsos vitte egészen a Sully palotáig. A baldachint a királyné hatlovas hintaja követte, melyben egyedül ült. A hat dán lovat, mely a királyné hintója elé volt befogva, arannyal és ezüsttel átszótt, gazdagon hímzett nyeregtakaró borította. Maga a hintó nyitott volt, leszámítva a hátuljában emelt kis pavilon formájú baldachint, melyet két könnyű oszlop tartott. A hintó mellett a jobboldalon elől Párizs kormányzója, Bournonville herceg haladt, hátul pedig a spanyol követ, Fuensaldagne gróf, aki a hercegnő udvarának főudvarmesterét képviselte négy nemesúr és húsz apród kíséretében. A hintó bal oldalán Guise herceg lovagolt egy török lovon, mögötte pedig Elbouf herceg és L'Islebonne, valamint d'Armagnac de Lorraine⁷⁷ grófok haladtak. Ezután következtek a királyné udvarhölgyeinek díszes, hatlovas hintajai. A Sully palotából a hatból fennmaradt két posztókereskedő a fűszerkereskedők hat képviselőjével átvették a baldachinokat, és onnan a Baudoyer kapuig vitték, majd onnan hat rőfös és két szőrme kereskedő vitte tovább *Saint-Denis de la Chartres*-ig. Ezután a maradék négy szőrme kereskedő és négy szövő a *Place Dauphine*-ig, onnan pedig a két szövő és hat aranyműves egészen a *Louvre*-ig vitte, ahová Őfelségéék este hat órára érkeztek meg. Itt az anyakirálynő fogadta őket. Az egész ünnepélyes bevonulás példátlan rendben és minden utcai zavargás nélkül folyt le, Őfelsége nagy meglepedésére, aki meg is dicsérte a város előljáróit és a tanácsosokat irányításukért, éberségükért és pontosságukért.”⁷⁸

A *Theatrum Europaeum* ugyancsak részletes tudósítást közöl a Párizsba való ünnepélyes bevonulásról, amelynek során páratlan képet kaphatunk a korabeli francia udvarról, az egyes hercegek, főurak udvartartásainak felépítéséről és Párizs városának vezető tisztségviselőiről, intézményeiről (melléklet: harmadik forrásszöveg).

A *Theatrum Europaeum* mal ellentétben – mely csak egy mondatot szán erre – az *Archives Nationales*-ban található levéltári forrás hosszabban tudósít az ünnepegsorozat befejező eseményeiről is, és a „Nagy *Entrée*” leírása után minden átmenet nélkül áttér a *Notre Dame*-ban tartandó *Te Deum*-ra.

„1660. augusztus 27-én, délután két óraker tartották a *Notre Dame*-ban a *Te Deumot*, mintegy hálaadásként Istennek, hogy házasságkötése után Őfelsége visszatért a városba. A párizsi polgárok legfőbb vezetői, a városi tanácsosok, tisztségviselők ugyanabban az öltözékben jelentek meg, mint amit Őfelségéék ünnepélyes bevonulásakor is viseltek. A szentély közepén egy három lépcsős emelvényt állítottak fel, melyen két karmazsinvörös szőnyeggel borított imaszámolyt helyeztek el, föléjük egy aranyliliomokkal díszített nagy baldachint emeltek. Az uralkodói pár három óraker érkezett meg a *Notre Dame*-ba a svájci gárdisták által szolgáltatott trombita-, síp- és dobszó kíséretében. A templom kapujában a *Notre Dame* főpapja fogadta őket a kereszttel és szenteltvízzel. A király a számára előkészített jobb oldali imaszámolyon, a királyné pedig a baloldalin helyezkedett el. Az anyakirálynőt *Monsieur* kísérte a számára felállított emelvényhez, majd letérdelt mellé egy szőnyegre, csakúgy, mint a vér szerinti hercegek és hercegnők. A Korona más hivatalos hercegei pedig a baldachin alatt helyezkedtek el. A főkamrás, a király első nemesura és a testőrgárda ka-

⁷⁶ Louis de Crevant, Humières márki, majd herceg (1628–1694), Franciaország marsallja. Petitfils: *Louis XIV.*, 748.

⁷⁷ Louis de Lorraine, d'Armagnac gróf, nevezik „*Monsieur le Grand*”-nak is (1641–1718), Franciaország főistálló mestere, Bourgogne nagy *sénéchalja*, Anjou kormányzója. Petitfils: *Louis XIV.*, 730.

⁷⁸ AN K 1000, Nr. 253. fol. 45–54.

pitánya pedig a király trónszéke mögött. A király lakosztályának ajtónállói a király imázsá-
molya előtt álltak. A *Te Deumot* csodálatos zene kíséretében celebrálták, és miután el-
mondták a királyért a szokásos imákat, Ófelségéék elhagyták a templomot.”⁷⁹

A levéltári forrás kimerítő beszámolót közöl a királyi pár bevonulását követő tűzijáték-
ról is: „Az ünnepi bevonulását tűzijáték és örömtüzek követték. Ugyanis a kereskedők elől-
járója és a városi tanácsosok nem elégedtek meg azzal, hogy a polgárok a házaik előtt tüzet
gyújtsanak, és az ágyúkból díszlövéseket adjanak le, hanem Ófelségéék tiszteletére ünnepé-
lyes bevonulásuk napján a *Louvre* előtt a Szajrán nagyszabású tűzijátékot is rendeztek,
amit a Városháza előtti téren folytattak. Azért választották a tűzijáték fő színteréül a Szaj-
nát, mert ezzel az argonauták visszatérését akarták jelképezni, miután megszerezték az
aranygyapjút,⁸⁰ utalva arra, hogy Ófelsége a szerelmével hódította meg a spanyol infáns-
nót, azonkívül pedig Párizs népének való tiszteletadásnak is szánták, hiszen Párizs címeré-
ben egy hajó látható. Éppen ezért Liegeois mérnök úr a városi legfőbb tisztségviselő és vá-
rosi tanácsosok utasítására egy hatalmas, 72 láb hosszú ókori hajót építtetett, árbocokkal,
vitorlakkal és kötélzettel. A hajó orrát hatalmas szirén díszítette, fején egy aranykoronát vi-
selő, ezüst pikkelyekkel borított delfinnel. A hajó külsejét tengeri diadalok díszítették, tat-
ján pedig Franciaország címere volt látható. A főárboc árbockosarát liliomokból álló korona
képezte, a főárboc csúcsát pedig egy 12 láb átmérőjű napkorong ékesítette, melynek kö-
zéppontjába mindenki számára jól látható módon a királyi pár monogramjait írták. A hajó-
orrban, ahová egyébként a lámpást szokták elhelyezni, most a földgolyó volt látható, melyet
a Franciaországot és Spanyolországot jelképező, az ő nemzeti színeikbe öltözött alakok tar-
tottak, utalva a béke előnyeire. A fedélzeten egy embernagyságúnál magasabb, elegánsan
öltözött alakról lerítt, hogy ő lehet a parancsnok, de rajta kívül számos, tengerésztiszteket,
matrózokat és katonákat megtestesítő alak is látható volt a fedélzeten. A városi polgárok
tisztségviselői és a tanácsosok megparancsolták a tengerészeknek, hogy két óraker a leg-
tisztább fehér egyenruhájukban vonuljanak a *Louvre* elé bárkáikkal trombita- és dobszó kí-
séretében, és különböző játékokkal, versenyekkel szórakoztassák a nézőket, amíg nem kez-
dődik a tűzijáték. Az est leszálltával a bárkákon és hajókon kigyulladtak a színes lampio-
nok, ami fölöttébb szemet gyönyörködtető látvány volt. A hajóorrban elhelyezett földgolyót
ezernyi csillag ragyogta be, a királyi pár monogramját pedig lángnyelvekből rakták ki. Este
kilenc óraker Ófelsége, a király megadta a jelet a *Louvre* kis galériájának az erkélyéről a tű-
zijáték megkezdésére, mire a mérnök egy petárda segítségével jelezte a tüzérségi parancs-
noknak, hogy gyűjtsa meg a parkban és a *Pont Neuf*nél elhelyezett petárdákat. Ezt követő-
en a nagy hajótól négy öl távolságra levő egyik kis bárkáról két tucat petárdát lőttek fel, me-
lyekből csillagok és kígyózó tűzcsóvák repültek fel, mindenkit ámulatba ejtve. Majd a nagy
hajóról, egy hatalmas gépezetből még 300 petárdát és rakétát lőttek fel, melyek a levegő-
ben babérkoszorúkat, koronákat és csillagokat formáltak, és úgy tűnt, mintha az egész folyó
is lángolna. A főárbocon levő napkorongon 250 csillagból írták ki, illetve világították meg
a Lajos és Mária Terézia nevet, Franciaország egész népe ezernyi jókívánságot és áldást
mondott a dicső hercegre és a fenséges hercegnőre, akik úgy néztek ki, mint két csillag, és
akiknek köszönhetően bőség, nyugalom és öröm, mint a béke gyümölcsei, köszöntött alatt-
valóikra.”⁸¹

⁷⁹ AN K 1000, Nr. 253. fol. 71–72.

⁸⁰ A motívum Lipót 1666. évi, Margit Terézia spanyol infánsnővel kötött házassága alkalmából ren-
dezett lovasbalett során is felbukkan.

⁸¹ AN K 1000, Nr. 253. fol. 73–75.

Összegezve: a párizsi Városháza XIV. Lajos és Mária Terézia 1660. évi esküvői ceremóniájára vonatkozó levéltári forrásanyagát a *Theatrum Europaeum* leírásaival összevetve egyértelműen igazolható a *Theatrum Europaeum* hiteles forrásjellege. Mindezt alátámasztja a három vizsgált esemény (diadalívek állítása, *Saint-Antoine*-i behódolás, a párizsi bevonulás) leírása során kimutatható nagyfokú egyezés mind az események ismertetésében, mind pedig a szereplők személyét, sorrendjét, számát illetően. Természetesen mivel a két forrás szerzője más személy, nyilvánvalóan más szempontokat tartottak érdemesnek a kiemelésre, más ragadta meg a figyelmüket, és a *Theatrum Europaeum* krónikásának az esetleges terjedelmi korlátokat is figyelembe kellett vennie. Mindenesetre a francia levéltári forrásanyag és az annak alapján készült másolatok kiváló bázisnak bizonyultak a *Theatrum Europaeum* szerzője számára, hogy azokat felhasználva hitelesen tájékoztassa olvasóit.

Az ünnepélyes „*Entrée*” a Párizsban tartózkodó külföldi követeknek, diplomatáknak is jó alkalmat adott arra, hogy az uralkodót közelről láthassák. Mindannyian kiemelték a huszonkét éves király érettségét, komolyságát, fellépésének magabiztosságát.⁸² Érett viselkedése az esküvőn azonban nem előzmények nélküli. 1643-ban – amikor Lajos még csak öt éves volt – a velencei követ feljegyezte, hogy a „gyermekkirály” a nyilvánosság előtt alig nevetett, és csak keveset mozgott. Elképzelhető, hogy a kortársak csak azt látták, amit elvártak, és túlzottan hangsúlyozták, amit hittek, hogy látnak, hiszen mégiscsak egy ötéves kisgyermekről volt szó. A 17. század során a spanyolok ismertek voltak méltóságteljes fellépésükről, XIV. Lajos pedig egy spanyol hercegnő, Ausztriai Anna fia volt. Ráadásul Mazarinnek a királyhoz írott levelei alapján feltételezhető, hogy XIV. Lajost Mazarin tanította, oktatta mindarra, hogyan kell a nyilvánosság előtt megfelelően fellépni és viselkedni.⁸³ Lajos Mazarintól leshette el a szimulálás, tettetés és a színészkedés művészetét is.⁸⁴ Mindezek fényében nem meglepő a király magabiztos és érett viselkedése az ünnepélyes párizsi bevonuláson és a későbbi ceremoniális események alkalmával.⁸⁵

Az ünnepélyes párizsi bevonulás politikai üzenete mindenki számára világos volt. A bevonulás középkori rituáléja jó eszközül szolgált ahhoz, hogy emlékeztessen arra a kölcsönös jogok és kötelességek által létrejött szerződésre, amely egyesíti az uralkodót a népével. 1660. augusztus 26-án a városatyák hosszú szónoklatai, a testületek, céhek képviselői hitet tettek a szerelem diadala, az újra megtalált béke mellett, melynek Lajos lett a garanciája és a védelmezője. Továbbá hitet tettek az egység, az összhang, az engedelmség jegyében egy

⁸² Lajos 1638. szeptember 5-én született, tehát ekkor huszonkét éves volt.

⁸³ Mazarin tevékenyen részt vett XIV. Lajos nevelésében, formálta jellemét, tanította a politikára és az uralkodásra. A kis király magas színvonalú „kiképzése” nagyon hamar megkezdődött, amiről tanúskodik az a tény, hogy a bíboros már 1644-ben megkérte Jean Desmares (1595–1676) drámaíró, hogy Lajos oktatásában használja fel az akkoriban nagy népszerűségnek örvendő tanítókártyákat. Négy sorozat készült a leendő uralkodó képzésében legfontosabb témakörökből: a nagy francia királyokról, a történelem híres asszonyairól, a geográfiáról (a négy szín szerint az akkoriiban ismert négy földrész országairól, melyeket különböző nőalakok jellegzetes öltözeteikben jeleztek meg) és a kora újkorban oly népszerű Ovidius (Kr. e. 43 – Kr. u. 17. v. 18.) műben, a *Metamorphoses*ben elbeszél mitológiai történetekről. G. Etényi Nóra: *Pamflet és politika. A hatalmi egyensúly és Magyarország a 17. századi német propagandában*. Budapest, 2009. 321.

⁸⁴ Ennek ékes példája volt, hogy amikor 1652-ben Lajos fogadta a *Fronde* egyik vezető alakját, Retz bíborost, kedélyesen elbeszélgetett vele, úgyhogy a bíboros semmit nem érzett meg abból, hogy le tartóztatása már küszöbön áll. Burke: *Die Inszenierung des Sonnenkönigs*, 61.

⁸⁵ Burke: *Die Inszenierung des Sonnenkönigs*, 60–61.

olyan király mellett, aki véget vetett a háborúknak, és békét hozott a királyságnak.⁸⁶ Az ünnepélyes bevonulás ceremóniája felhívás volt egyfajta mérsékelt monarchikus hatalomgyakorlásra, eltávolodva az abszolutizmus gyakorlatától.⁸⁷

FÜGGELÉK

Első forrásszöveg

Theatrum Europaeum VIII. 1245.

„Mivel csak kevés idő maradt a bevonulás méltó előkészítésére, hamarosan döntést hoztak, hogy az új naptár szerinti augusztus 26-án lesz az ünnepélyes királyi bevonulás Párizsba. Mindez olyan pompával, fénnel és ragyogással zajlott le, amelyet emberi szem még nem láthatott, és tollal leírni lehetetlen. Csakis a rézmetszők adhattak ebből vissza valamennyit is. Párizs *Saint-Antoine* elővárosának a végén egy királyi trónt emeltek, amelyet négy korinthoszi módra megformált oszlop tartott, és amelyhez húsz lépcsőfok vezetett. Mindez a legpompásabban volt előkészítve, és a legértékesebb kárpitokkal volt bevonva. A trónnal szemközt állt egy dór stílusú diadalív, amelynek hat oszlopa jáspiskóval volt ékesítve, és az oszlopok fő témája az erény ábrázolása volt. A Szent János templom udvarán állították fel a második diadalívet, amely a Parnasszus hegyéhez volt hasonlatos, rajta kedves múzsa és a király és a királyné képe volt látható. A *Notre Dame*-nál levő hídon állt a harmadik, jón stílusú, diadalív, amelynek a fő témája a szerelem volt. Ennek bemutatására különböző pogány mondákból és költeményekből merített alakokat használtak fel. Mindez nagyon szépen és kecsesen volt megformálva. Az új piacon állt a negyedik diadalív. Ezt Béke diadalívének is nevezték,⁸⁸ különböző arany díszítményekkel volt felékesítve, és fehér márványból készítették. Az előző diadalívekhez hasonlóan mindenféle képmásokkal is feldíszítették. Az utolsó diadalívet jón stílusban alakították ki, és a *Dauphine* téren állt. Fehér márványból készült, amelyen egy arany lombkoronát négy vörösréz oszlop tartott, és olyan pompásan volt díszítve, hogy mindenkit ámulatba ejtett. Ezenfelül a király és a királyné tiszteletére minden utcát és ablakot, ahol a menet elhalad, a legértékesebb kárpitokkal vonták be.”⁸⁹

Második forrásszöveg

Theatrum Europaeum 1245–1247.

„Korán reggel, amikor a nap felkelt, Párizs városának minden negyedében dobpergést lehetett hallani. Ennek hatására a díszöltözéket viselő polgárság, amely akkoriban 19 századból állt, magához vette fegyvereit. A tisztek lóra ültek, és rendezett sorokba álltak az utcák mindkét oldalán. Ezután a polgárőrség katonái is lóra szálltak, szép egyenruhájukban elfoglalták posztjaikat, egészen az elővárosban levő tróntól a Párizs központi részén található Új hídig, és biztosították a szabad áthaladást. Ezután a kancellár, a parlament urai, Párizs kormányzója és más királyi tisztségviselők, mindnyájan pompásan felöltözve, kivonultak

⁸⁶ Ekkor, 1660 augusztusának a végén még senki sem sejtette, hogy Lajos uralkodása háborúkkal lesz tele. Az alattvalók csak azt érzékelték, hogy az ifjú király úrrá lett a polgárháborús zűrzavaron, és sikeresen lezárta a spanyolokkal vívott hosszú háborút.

⁸⁷ Petitfils: *Louis XIV.*, 186–187.

⁸⁸ Ez egyértelmű utalás a pireneusi békére.

⁸⁹ TE VIII. 1245.

Párizsból *Saint-Antoine* elővárosba, hogy fogadják a királyt és a királynét. Hasonlóképpen tettek az egyház képviselői is. Reggel hét órakor érkezett a király és a királyné az udvar nagyjaival a Vincennes-i kastélyból, és az itt előkészített trónon fogadták a kancellár és mások gratulációit. Nemsokkal ezután megjelent kétszáz barát a négy párizsi koldulórendtől, egy plébános és harminc pap a harminchat párizsi plébániatemplomból ünnepélyes papi öltözékben, keresztekkel és zászlókkal. Amikor elhaladtak Ófelsége előtt, a kellő tiszteletet mutatták iránta, azután azonnal visszatértek *Saint-Antoine* elővárosán és utcáin keresztül Párizsba, körmenetszerűen páronként haladtak, amely mintegy fél órán át tartott. Utánuk érkeztek az Egyetem négy fakultásának képviselői. A rektor ibolyaszínű kabátot viselt, mellette voltak hivatalának jellegzetes kellekei. Előtte vonult egy herold és négy iskolaszolga, akik egy színaranyból készített jogart vittek. A rektor Ófelsége elé járulva szónoklatot intézett hozzá, majd az Egyetem képviselői visszatértek Párizsba. Ezt követően Párizs városának a céhei érkeztek a *Saint-Antoine* elővárosban felállított trónhoz. Üdvözlötték a királyt, és kifejezték jókívánásaikat házassága alkalmából, majd a megfelelő rendben elvonultak. Őket 300 testőr követte, akiknek kabátjára a király és Párizs címereit hímezték. Parancsnokuk, Dronart úr ugyancsak ragyogóan volt felöltözve, lovának nyergét pedig káprázatos, tűzvörös színű nyeregtakaró borította. Előtte hat istállószolga még három másik szép lovat vezetett. Őket követte Bournonville herceg istállómestere, majd Párizs kormányzója, vagy másképpen nevezve helytartója, pompásan felszerszámozott lovakon, ezután következett 12 lovasapród, majd néhány kantárszáron vezetett ló. Ezután a testőrszázad kapitánya vonult fel 50 testőrrel, akiket az udvarmester, a tüzérség kapitánya és még néhány más városi tisztségviselő követett. Mindnyájan lovon ültek, mint ahogyan őrmestereik is, akik tízen voltak, és vörös és kék színű kabátokat viseltek, a bal ruhaujjukra pedig Párizs címere volt hímezve, egy ezüst hajó. A városi krónikás egyedül lovagolt egy olyan kabátban, amelynek az egyik fele vörös, a másik pedig barna-bíborszínű bársonyból készült. Ezután lovagolt Bournonville herceg arannyal átszőtt ruhában, egy nagytestű lovon, amely arannyal szegélyezett nyeregtakaróval volt borítva. Körülötte nagyszámú lakáj haladt, akik libériát viseltek. Bournonville herceg bal oldalán lovagolt a kereskedők előljárója, egy nagyon szép lovon ülve, nyeregtakarója fekete bársonyból készült arannyal szegélyezve széles arany rojtokkal. Szorosán mögötte lovagolt a titkár, aki a város kulcsait hozta, és akinek mindkét oldalán tizenöt, libériába öltözött lakáj vonult. Mögöttük következett négy ülnök és a királyi ügyész vörös és barna-bíborszínű bársony kabátokban, az intéző egy olyan kabátban, amelynek barna-bíborszínű bársonyból volt az ujja, arany zsinóros kalapban olyan lovakon ülve, amelyeknek a nyeregtakarója fekete bársonnyal volt borítva, és selyem rojtjaik voltak. A több mint ötven városi tanácsos atlaszszelyemből készült kabátokat viselt. A szállásmester kabátja himzett bársonyból volt. Mindnyájan fekete nyeregtakaróval borított lovon ültek. Mögöttük haladt a gyapjúszővő céh hat képviselője fekete bársony, hat fűszerkereskedő barna-bíborszínű, azután hatan a kereskedő céhektől ibolyabarna kabátban, majd hatan a szőrme és bőrkészítőktől kék bársony és ugyancsak hatan az aranyművesektől vöröskarmazsin kabátban és négyen a borkereskedő céhektől kék-bársony öltözékben. Mindnyájuknak arany zsinórjaik voltak a fekete-barna kerek, lapos sapkáikon, lovaikat pedig nyeregtakarók fedték. Ezután következtek a céhmesterek és a céhek főemberei, majd tízen a legelőkelőbb polgárok közül, akik Párizs egy-egy negyedét képviselték. Fekete selyemruhákat viseltek, lovaikat pedig ugyanilyen színű nyeregtakarókkal borították. A szabók 150 fős létszámú küldöttséggel képviseltették magukat pompásan felöltözve válogatottan szép lovakon. Három trombitás és egy százados vezette a szabók századát, akik hasonlóképpen szépen voltak kiöltözve. A kereskedők előljárója térdre ereszkedve tolmácsolta jókívánásait a királynak, majd átadta Ófelségének a kulcsokat. Ezután visszafelé vették útjukat a *Sa-*

int-Antoine kaputól a fővárosba. Ezután következtek a *Châtelet* képviselői, azé a helyé, ahol a bírósági tárgyalások zajlanak,⁹⁰ előttük az őrség egy századosa lovagolt századával együtt, mindegyikük egy fehér botot vitt a kezében, rajta egy liliummal („*Sergans averges*-nek” is nevezték őket, éppen botjaik miatt). A jegyzők bársonnyal díszített fekete szövetkabátot viseltek. A biztosok hasonlóképpen voltak öltözve, azonban süveget viseltek, és lovaikat fekete nyeregtakaró borította. Őket Párizs előjárójának őrmesterei és más tisztviselői követték, azonban az előjáró gyengélkedése miatt személyesen nem lehetett jelen. Ezután jött a bírósági írnok egyedül, fekete szövetkabátban, továbbá a titkárok, akik hasonlóképpen voltak öltözve, majd a polgári ügyekkel foglalkozó hadnagy és a bűnügyekkel foglalkozó hadnagy vörös kabátban, fehér lóósvéren, fekete bársonyborítású nyeregben. A két királyi ügyvéd szépen feldíszített bársonytakaróval borított lóósvéren haladt. Kettőjük között lovagolt a királyi ügyész, egy fekete, jól felszerszámozott lóósvéren, mindhárman vörös kabátot viseltek. Ezután helyetteseik jöttek, majd az ügyészek kabátban és süveggel a fejükön lovon, az altisztek is lovon ültek, előttük pedig az írnok lovagolt, aki fehér öltözetet viselt, és egy pálcát tartott a kezében liliumokkal. Miután előadták bókjaikat és gratulációikat a királynak, amit a polgári ügyekkel foglalkozó hadnagy vezetett, ugyanoda megérkezett a „*Cour de Mannoyes*”, a pénzverők képviselői. Előttük lovagoltak szolgálók kabátjaikban és süvegeikben, mindnyájuknak fekete bársonytakaróval voltak a lovaik borítva. Ezután az írnok egyedül lovagolt atlaszselyem kabátban, akinek a lova hasonlóan fekete bársony nyeregtakaróval volt felékesítve. A bírósági elnökök fekete bársonyból készült öltözékben lovagoltak, a tanácsurak pedig fekete atlaszselyem kabátokban és süveggel a fejükön. Nyeregtakaróik hasonlóképpen fekete bársonnyal voltak borítva. Őket követte a „*Cour des Aides*”, vagyis a vámtisztviselők képviselői, akik a király adóit és vámjait beszedik. Elöl lovagoltak a vámvédők kékbársony övszíjaikkal, őket követték testőreik kabátokban és süvegekben. Az elnökök bársony kabátokban és fejükön hermelinnel bélelt süvegekkel jelentek meg. A tanácsosok vörös kabátokban és süvegekkel a fejükön lovagoltak, lovaik bársonytakaróval voltak borítva. Utánuk következtek a sóház tisztviselői selyemkabátokban és fekete nyeregtakaróval borított lovaikon. A Számvevő Kamara (*Chambre des Comptes*) képviselői egylovas fogatokon, kabátban és süvegben haladtak a menetben. Az elnökeiknek bársony kabátjaik és hermelinnel bélelt süvegeik voltak. A magisztrátusok, javítók és titkárok kabátjaikban, a ceremóniák szokásos viseletében következtek a sorban, mindnyájan lovaikon ültek, amelyek nyeregtakarói fekete bársonnyal voltak befedve. Ezután a Parlament képviselői vonultak. Elöl lovagolt Francine úr, a Parlament bűnügyekkel foglalkozó hadnagya ragyogóan kiöltözve. Több mint nyolcvan személyből álló százada előtte lovagolt. A törvényszéki szolgálók lovaikon ültek kabátjaikban vagy sapkáikban, a bírósági írnok vörös kabátban, a törvényszéki szolgálók legelőkelőbb tagjai ugyancsak vörös kabátokat és sapkákat viseltek. A parla-

⁹⁰ A *Châtelet*-ban Párizs előjárójának (*prevot de Paris* – aki nem azonos a kereskedők előjárójával, aki a *Hôtel de Ville*-ben székelt) igazságszolgáltatási székhelye volt. A *Châtelet* egyben városi bírónként és igazságügyi hivatalként is funkcionált. A 15. század végétől kezdve Párizs előjárójának nevében középosztályból származó helyettesei tárgyalták a pereket. XIV. Lajos uralkodása idején Párizs előjárójának a következő magisztrátusai voltak, akik ténylegesen vezették a *Châtelet*-t: polgári, bűnügyi és két különleges. Bár eredetileg a *Hôtel de Ville* a vízi, a *Châtelet* pedig a szárazföldi kereskedelmi ügyekkel foglalkozott, a két hivatal között gyakoriak voltak az összetűzések és viták, olyannyira, hogy 1700-ban XIV. Lajos törvényben megparancsolta, hogy kerüljék a vitákat, illetve próbálják azokat békésen elrendezni. Egyébként 1700-ban a vita az osztrigakereskedelem felügyelete miatt robbant ki, amit végül a *Châtelet* nyert meg, bár az a folyóval állt kapcsolatban. A két hivatal közötti hatásköri összeütközések megnehezítették a város vezetését. Bernard: *The emerging city*, 33–35.

menti elnökök vörös, hermelinnel bélelt kabátot viseltek, a fejükön pedig *mortirt* [ez egy olyan sapkafajta, amelyet jellegzetesen a parlament elnökei szoktak a fejükön hordani]. A parlamenti tanácsos urak és az általános parlamenti ügyvédek ugyancsak vörös kabátokban és sapkáiban jelentek meg, szépen feldíszített lovon ülve, amelyek bársony nyeregtakarókkal voltak borítva. A *Prevost d'Isle* [a Cité előljárója] ragyogóan felöltözve egy nagyon szép lovon lovagolt számos testőrével együtt. Ezután következett néhány kantárszáron vezetett ló pompás nyeregtakarókkal borítva. A menetet libériás istállószolgák zárták le, akik a lovakat vezették. Miután a menet tagjai megérkeztek a trón emelvényéhez, vezető képviselőiket Vardes⁹¹ és Saintot urak fogadták, akik betöltötték a nagy ceremóniamester hivatását, ezután du Plessis de Guénégaud államtitkár Ófelségéhez vezette őket, aki előtt megtartották üdvözlő beszédeiket. Miután ezt befejezték, ugyanolyan rendben, mint ahogyan megérkeztek, *Saint-Antoine* előváros utcáin keresztül visszatértek Párizsba. Ezután a királyi pár egy erre a célra előkészített szomszédos házban, amelybe a tróntól egy átjáró vezetett, megebédelt, majd délután két órakor megkezdődött Ófelsége udvartartásának a bevonulása Párizsba.⁹²

Harmadik forrásszöveg

Theatrum Europaeum VIII. 1247–1251.

„Elöl lovagolt két trombitás, akiket 72 lóöszvér szép rendben követett. A lóöszvéreket Desmonceaux kapitány kísérte, mint erre a feladatra kijelölt személy. A lóöszvéreket három csoportra osztották fel. Az első csoportba tartozók a bíboros úr selyemből készült libériáival voltak betakarva, a második csoport Öminenciája címereivel hímezett takarókkal, a harmadik csoport pedig vörös karmazsinszínű, és arannyal, ezüsttel szegélyezett takarókkal volt borítva, amelyekre a békeidőre jellemző bőségszarukat, virágokat, gabonakalászokat, olajágakat hímeztek.⁹³ A lóöszvérek szemellenzői, fülvédői és csengettyűi ezüstműből voltak, fejüket pedig fehér tollak ékesítették. Ezután következett Fontenelle és Moreau úr, Öminenciája első és második istálló mestere, a legszebben felcicomázott lovaikkal. Süvegeiken szép tollbokréta díszelgett. Előttük 24 apród haladt ragyogóan öltözve, válogatottan szép, szalagokkal feldíszített lovakon. A menetben ezután tizenkét spanyol ló következett, amelyeket a legszebbek közül válogatták ki. Mindegyiket két istállószolga vezette kantárszáron, nyeregtakaróik arannyal szegélyezett vörös-karmazsinszínű bársonnyal voltak betakarva. A lovak sörénye pedig szép szalagokkal volt díszítve, zablájuk is aranyozott volt. Ezután jött hét színaranyhintó, melyek az aranyműves munka valóságos csodái voltak. Mindegyik elé hat szép ló volt befogva. Mellettük negyven, pompás libériába öltözött lakáj menetelt. Ezt követte harminc nemes, mindegyik a saját házából. Nagyon pompásan voltak felöltözve, és szép lovaik voltak. Utánuk Besmaux kapitány⁹⁴ következett a testőrszázadával. Őket Anjou herceg istállójának felvonulása követte. Az istállót Gassion és Bordes urak kísérték, előttük pedig tizenkét pompásan kiöltözött apród és tizenkét ragyogóan felékesített, kantárszáron vezetett ló haladt. A királyné istállójának istálló mestere előtt négy apród lovagolt pusztá

⁹¹ René François du Bec-Crespin, Vardes márk (1621–1688), altábornagy, d'Aigues-Mortes kormányzója. *Petitfils: Louis XIV.*, 768.

⁹² TE VIII. 1245–1247.

⁹³ Mindezzel Mazarin a pireneusi béke tető alá hozásában szerzett érdemeit ismerték el, mint akinek köszönhető az ország virágzása, jóléte, bősége. A gyümölcs, búza és bőségszaru szimbólumok erre utalhattak.

⁹⁴ François de Montlezun, Besmaux márk (1611–1697), a Bastille kormányzója. *Petitfils: Louis XIV.*, 733.

fővel, karmazsinszínű, arannyal szegélyezett ruhába öltözve. A lovak nyergeit kitűnő nyeregtakarókkal vonták be. A lovak közül kettő a királyné palástját szállította, egy másik egy ládácskát, amelybe a királyné drágaköveit helyezték. Mögöttük ment még két lakáj hajadonfótt és gyalogosan, akik egy pompásan felszerszámozott lovat vezettek, majd ugyancsak két lakáj egy nagyon szépen felékesített női hátsólovat vezetett. Utánuk következett még hat másik ló is szép tollakkal díszítve. Ezután jött Őfelsége főistállómestere ezüsttel és arannyal szegélyezett ruhában egy pompás lovon ülve felséges nyeregtakaróval. A főistállómestert libériába öltözött gyalogosszolgák vették körül. A király lóöszvéreit két csoportra osztották. Mindkét csoportba 30 állat került. Az első csoportba tartozókat kék bársonytakarókkal borították, amelyek arannyal és ezüsttel voltak díszítve. A takarók közepén a király címere látszott, a sarkain pedig mindenféle fegyverek, bőségszaruk különböző gyümölcsökkel és virágokkal, amelyeket aranyból, ezüstből és selyemből hímeztek.⁹⁵ A kantárok, fej- és fülvédők ezüstből készültek, fejüket pedig tollakkal díszítették. A kísérő szolgák kék atlasz-selyembe voltak öltözve. Ezután következett a király Kis Istállója, elől lovagolt az istállómester, Givry úr két apródjával együtt. Az istállószolgák 24 lovat vezettek kantárszáron. A Kis Istálló előtt lovagolt La Noüe úr, a másik istállómester nagyszámú, kantárszáron vezetett lovakkal, mindegyiken pompás nyeregtakaróval. Őket néhány apród követte. Utánuk vonult M. Champflour és M. Vanteler istállómester és M. Fouquet, mint a Kis Istálló legfőbb istállómestere, ragyogóan kiöltözve, pompás lovon ülve. Majd a menetben a kancelláriai alkalmazottak, a beadványmesterek és különböző parlamenti urak következtek. A fejükön redőzött bársony kalapokat viseltek arany kalapszalagokkal. Közülük tízen nagy aranyláncot viseltek a nyakukban. Ezután következett 24 úr, fekete bársony kabátban, kalapjuk arany kalapszalagokkal volt díszítve. Utánuk négy parlamenti elnök vonult bíborszínű bársony kabátokban, kívülről válluktól a könyökükig fehér hermelin szőrmével borítva. Pompás lovakon lovagoltak, amelyeknek nyergétől és egyéb szerszámaitól nem sajnálták az aranyat, a kezeikben pedig négyszögletű aranypalcát vittek. Közvetlenül mögöttük egy szép termetű hófehér női hátsó haladt kék bársonytakaróval borítva, a takarón csupa arany és ezüst hímezett lilium, arany rojtokkal és bojtokkal. A kantár és a zabla aranyból és kék selyemből készült. A fejét fehér tollbokréta díszítette, és hátán a királyi pecséteket vitte egy ezüst és aranyozott ládában. Mögötte haladt Franciaország kancellárja, ezüsttel átszőtt kabátban, arannyal hímezett fekete bársony kalapban. Arannyal hímezett bársony takaróval borított fehér lovon ült. Mellette két apród haladt, egyikük ibolyabarna színű, arany rojtokkal díszített napernyőt tartott fölé, hogy megvédje a hőségtől és az erős napsütéstől. A kancellár

⁹⁵ Mazarin lóöszvéreihez hasonlóan Lajos állatait is feltűnnek a bőség és a jólét szimbólumai, ezzel is kifejezve, hogy az ország virágzása alapvetően két embernek köszönhető: a királynak és fő tanácsadójának, szinte már uralkodótársának, a bíborosnak. Mögöttük pedig anyaként és barátként ott áll az anyakirálynő, Ausztriai Anna. Mivel Mazarin egy év múlva meghal, és halála után Lajos többé nem nevezett ki első minisztert, valószínűsíthető, hogy Lajos az esküvője idején már tehernek érezte a bíboros túlzott gyámkodását. Anna ekkor még nem érezhetett igazi veszélyt, úgy gondolhatta, hogy a fiatal spanyol infánsnőt, Mária Teréziát mindenféle nehézség nélkül befolyása alatt tarthatja – már csak a közeli rokoni kapcsolat miatt is. Anna pozíciói igazán Mazarin halálával rendültek meg. Azonban a situáció alapvetően eltért XIII. Lajos helyzetétől. XIII. Lajosnak egész uralkodása alatt szembe kellett néznie anyja, Medici Mária (1573–1642) gyűlöletével, aki helyette öccsét, Gastont szerette volna a trónon látni, és egész uralkodása alatt tartania kellett kettőjük hatalmi törekvéseitől. Ezzel szemben XIV. Lajos számára Ausztriai Anna erős támaszt, hátszínigot teremtett, természetesen úgy, hogy ő is tagja volt a hatalomgyakorlók és valódi döntéshozók „triászának”. Ennek ellenére XIV. Lajosnak erős ellenérzései lehettek anyjával szemben, Mazarinnal fenntartott szoros kapcsolata és a felmerülő pletykák következtében.

lár úr menete nagyon pompás volt. Az udvartartás mögött menetelt egy század muskétás lovon, akiket a bíboros úr Őminenciája a királynak adott, és a király kék és ezüst díszegyenruháját viselték, az ujját pedig Őfelsége címereivel ékesítették. A muskétások vezetői M. Marsac és Mont Gaillard márki voltak. Marsac úr pompás arannyal és ezüsttel díszített öltözékben elől lovagolt egy szép szürkésfehér lovon, amely nagyon sok szalaggal volt felékesítve. Mögötte lovagolt Mont Gaillard márki, aki atlaszszelyemből készült öltözetet viselt ezüst csipkéekkel, és egy gesztenyebarna lovon ült, amelynek a nyeregtakarója szintén arany és ezüst csipkéekkel volt díszítve. Őket a régi muskétások százada követte kék bársony kabátban, amelyek ujjain és alján ezüst keresztetek voltak. A régi muskétások századát négy csoportra osztották fel. Az első csoportnak fehér, a másodiknak fehér, fekete és sárga, a harmadiknak fehér és kék, a negyediknek pedig fehér és zöld tollak voltak a kalapjaikon. Mindnyájan pompás lovakon lovagoltak. A század élén M. d'Artagnan lovagolt egy felséges lovon, ragyogó öltözékben. Ezután következtek a könnyűlovasok, vörös kabátot viseltek, arannyal és ezüsttel díszítve. Elöl lovagolt Navailles herceg,⁹⁶ akinek az öltözkéne a csillogása egészen lenyűgöző volt, és lovát is a legcsodálatosabb módon ékesítették fel. A könnyűlovas század és a *Prevosté de l'hotel* között haladt egy tucat apród a királyi kamarától. Mindegyik szerfelett pompás ruhában volt, és együtt lovagoltak a tisztekkel, nemesekkel, udvarmesterekkel és szolgálókkal. Elöl lovagoltak a poroszlók kék kabátjukban, ezüst szegélyekkel díszítve, és mindegyikük kék pálcát vitt a kezeiben. Mögöttük egyedül jött a bírósági írnok hosszú öltözékben, amely fekete atlaszszelyemből készült. Ezután következett a királyi hadnagy és az ügyész atlaszszelyemből készült kabátban, süveggel a fejükön, lovaik nyeregtakarója fekete bársonyból készült. A menetben Sourches őrgróf következett, a királyság nagy *prevostja* szép fehér lovon ülve,⁹⁷ hat apród és nagyszámú lakáj vette körül. Közvetlenül utána lovagolt a főhadnagya, a testőrség őrzetői mellett, akik díszes kabátot viseltek. Nem sokkal utánuk egy nagy csoport előkelő urat lehetett látni, akiknek az öltözkéne a pompája a nézők szemét elkápráztatta, és mindenki csodálkozott, hogyan lehetséges egyszerre látni ekkora pompát, nagyságot és gazdagságot. Ezután a királyi tartományok hadnagyai vagy másképpen helytartói vonultak, majd a királyi palota előkelő tisztjei. Mindnyájan a legpompásabban és a legfelségesebben voltak felöltözve, és csodaszépen felékesített lovaikon lovagoltak. Utánuk haladt a svájci század dobokkal és sípokkal. Mindnyájan új, ezüsttel díszített díszegyenruhában voltak. Előttük lovagolt Vardes őrgróf, akinek felséges mozdulatait, arckifejezését, értékes ruházatát és szép lovát ugyancsak sokan megcsodálták. Ezután jött a Királyi Kamara négy trombitása, akik a királyság heroldjait követték (szám szerint 19-et). Mindnyájan ibolyabarna karmazsin bársonyba voltak öltözve, kabátjukon lilimokat és címereket lehetett látni, a kabátok ujján pedig a jelmondatukat. Fekete bársony kerek és lapos sapkát viseltek. Sapkájukon fehér és ibolyabarna tollak voltak, amelyhez arany zsinórt erősítettek egy aranymedál mellett, rajta a király és a királyné arcképével. A kezükben tartották ibolyabarna bársonyból készült és lilimokkal díszített heroldbotjaikat. Kettesével ültek szép lovaikon, a lovak nyeregtakarója ugyancsak ibolyabarna bársonyból készült, és arany rojtokkal és csipkéekkel volt díszítve. A legfelsőbb herold és a tüzérség nagymestere következett ezután, majd nagyon tekintélyes udvari tisztségviselők. Franciaország marsalljai arannyal és ezüsttel díszített öltözékeikben pompáztak, csodálatosan felszerszámozott lovaikon. Hozzájuk méltó pompával voltak kiöltözve udvartar-

⁹⁶ Philippe de Montault-Bénac, Navailles gróf, majd herceg (1619–1684), Franciaország marsallja. Petitfils: *Louis XIV.*, 758.

⁹⁷ Louis Francois de Bouschet, Sourches márki (1645–1716), Franciaország főelöljárója, államtanácsos, emlékiratíró. Petitfils: *Louis XIV.*, 766.

tásuk tagjai is. Ezután következett a királyi baldachin, amelyet négy ülnök vitt, majd a „hollócsőrnek” nevezett nemesemberek vonultak, több mint százan. Őket követte Harcourt gróf, Franciaország nagy istálló mestere, két oldalán pedig a gróf istálló mesterei haladtak. Őmaga vitte a királyi kardot, amelynek tokja liliomokkal volt díszítve. Mögötte futott egy sereg nagyobb és kisebb lakáj. Ezután következett Őfelsége, a király ezüsttel átszótt öltözékben, amely gyöngyökkel sűrűn volt díszítve, a fején fekete kalapot viselt egy pompás testszínű és fehér tollbokrétával, amely egy értékes gyémántból készült ékszerrel volt odátűzve. Oldalán egy felséges kard függött nagy értékű kardszíjjal. A király már szépen felnőtt, arca kerek volt, fehér parókát viselt, mozdulatai felségesek, ugyanakkor illedelmesek voltak. Egy pompás sárga lovon ült, amelyet ezüsttel és művészi alakábrázolással díszített takaróval fedtek, a többi lószerszámok pedig különböző drágakövekkel voltak kirakva. A lova körül előkelő nemesurak és hatvan apród tartózkodott, akik kezeiket a ló felé nyújtották, hogy megérinthessék. A király öccse, Anjou herceg egyedül haladt. Ő is ezüsttel átszótt és sok gyönggyel, gyémánttal díszített öltözetet viselt, kardszíjjal, és a kalapján értékes gyémántokkal díszített és odaerősített tollbokrétát hordott. Egész öltözeke magas rangjának megfelelően ragyogó volt. A lovát is pompásan felszerszámozták. Őt legfőbb istálló mestere, Voillac gróf és a testőrségének századosa, Clerc gróf követte. Többi tisztje is káprázatosan volt felöltözve és felszerelve. A menetben együtt haladt Condé, Conti és Enghien herceg. Condé kettejük között vonult. Mind a hárman a legcsodálatosabb módon voltak felöltözve. Őket Soissons gróf követte hasonló pompában, utána pedig számos herceg és nagyr. Ezután újra két század nemes jött a királyi palotából, akik ősi származásuk miatt nagyon hírnevesek voltak, és akiket „Bec de Corbin”-nak [hollócsőr] neveznek. Előttük haladtak a királyné testőrei, akiket „Bec de Faucon”-ként [sólyomcsőr] emlegetnek. A „Bec du Faucon”-ok szerepe a királyné védelmében 1350-ből, Valois Fülöp uralkodásának idejéből ered. Mindnyájan pompásan voltak öltözve, és szép tollakkal és szalagokkal feldíszítve. Mögöttük következett a királyné baldachinja, pompás libériába öltözött apródaival, nagyon sok bámészkodó gyűrtűjében. A király körül ezrek és ezrek nyüzsögtek, fűrtökben lógtak az ablakokban, de még a háztetőkön is, és akkora volt az üdvrivalgás és ujjongás, hogy egyebet sem lehetett hallani, csak azt, hogy „Éljen a király!” A hatalmas tömegben a királyné szinte alig tudta a királyt követni, és amikor az elől lovagló kísérete erőszakkal utat tört, oldalra szorítva a tömeget, az szinte azonnal visszaáramlott, mint a hullámozó tenger. A királyné egy kívül-belül arannyal borított diadalkocsiban ült, egy nagy arannyal szegélyezett párnán. Minden, aminek a kocsin vasból kellett volna lennie, vörösre volt festve és bearanyozva, a kerekek éppúgy, mint ahogyan a dukátokkal teli edény is színaranyból volt verve. A kocsit nyolc gyöngyszürke dán ló húzta, amelyek olyan művészien hímzett takarókkal voltak borítva, hogy festő sem festhetett volna szebbet. A királyné kabátja olyan gazdagon volt arannyal, gyöngyökkel és drágakövekkel hímézve, hogy maga a ruha anyaga egyáltalán nem látszott. A királyné fejét hátul és két oldalt négy felbecsülhetetlen értékű gyémánt ékesítette, a mellkasán is volt egy hatalmas gyémánt, amelynek foglalatát is válogatottan finom gyémántok díszítették, fehér kesztyűs kezében legyezőt tartott, amellyel hűsítette magát. Fejét egy kívül-belül gyönyörűen hímzett, körös-körül arany rojtokkal díszített fátyol borította. A háta mögött egy apród állt, aki egy gyönyörű napernyőt tartott a királyné feje fölé, hogy a napsütés ne akadályozza őt a tömeg szemlélésében. Kocsija körül helyezkedett el összes apródja és lakája, akiket francia és spanyol nagyurak követtek. Végül még néhány pompás francia hintó következett előkelő hölgyekkel, azután a testőrezred és az egész polgárórság. Összességében a bevonuláson részt vevő jelenlevő számát több mint 60 000-re becsülték. Az üdvövéseket azonban megtiltották. Az egyik diadalvénél egy kicsit megálltak, és ott többféle hangszeren játszott kellemes zenét hallgattak.

Azután a király és a királyné hatalmas üdvözlés és jókívánságok közepette végre megérkezett a királyi palotába. Végetül ez a csodálatos nap örömtüzek gyújtásával és más szórakozásokkal zárult, és egész évre nyugalom költözött a Francia Királyságba.”⁹⁸

ZSOLT KOVÁCS

*The ceremonial entry into Paris of Louis XIV and Maria Theresa (1660)
as described in Bureau de la Ville sources and Theatrum Europaeum*

Using the Bureau de la Ville records held in the National Archives of Paris and the accounts of the contemporary journal *Theatrum Europaeum*, the paper describes the splendid wedding ceremony of Louis XIV and the elder daughter of Philip IV, Maria Theresa, the magnificent royal entry (*Grande Entrée*) into Paris in 1660. *Theatrum Europaeum* was a collection of journals, edited between 1633 and 1738 in Frankfurt am Main, that provided a successive recapitulation of Europe’s history between 1618 and 1718 in 21 volumes. First, the journal describes the main events of a given year in each country with historical authenticity. After an overview of wars and peace treaties, the reader can get a glimpse of the everyday life of the royal, princely and ducal courts, the diplomatic and protocol events and other curiosities. The archival sources of the Bureau de la Ville are of great importance because they were edited in the Paris „town-hall” of the 17th century, that is at the location and at the time of the great event, consequently they can be considered the most authentic sources, giving first-hand information about the ceremonial events and the preparations preceding them. Besides, we can get a glimpse of the everyday life of the city and the institutional structure of the French capital. They also prove the authenticity of *Theatrum Europaeum*. Both sources provide a detailed description of the royal couple’s magnificent entry into Paris, which reflected France’s great power ambitions. The marriage of Louis XIV and Maria Theresa was very important as far as later claims to the Spanish throne were concerned, since through this marriage the French king obtained legal rights both for himself and his successors to the Spanish throne.

⁹⁸ TE VIII. 1247–1251.

PÁRIZSI UTCAVÁZLAT A 17. SZÁZAD MÁSODIK FELÉBEN
 Forrás: Bernard, Leon: *The emerging city. Paris in the Age of Louis XIV.*
 Durham, Duke University Press, 1970.